

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra bohemistiky

Metonymie v české slovtvorbě z hlediska kognitivní lingvistiky

Metonymy in Czech word-formation in terms of cognitive linguistics

Bakalářská diplomová práce

Autor práce: Zuzana Novotná

Vedoucí práce: doc. PhDr. Božena Bednaříková, Ph.D.

Olomouc 2016

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Metonymie v české slovo tvorbě z hlediska kognitivní lingvistiky* vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu, které jsou uvedeny v závěru této práce.

V Olomouci dne:

.....

Podpis studenta

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své práce doc. PhDr. Boženě Bednaříkové, Ph.D. za poskytnuté rady, připomínky, materiály a přínosné konzultace.

Dále bych chtěla poděkovat své rodině za trpělivost a podporu při psaní této práce.

Obsah

Úvod	6
1. Tvoření slov v českém jazyce	8
1.1 Způsoby tvoření slov v českém jazyce	9
1.1.1 Derivace	9
1.1.2 Konverze a transflexe	11
1.2 Onomaziologické kategorie	11
2. Základy kognitivní lingvistiky	13
2.1 Kontext kognitivní vědy	13
2.2 Kognitivní lingvistika	14
3. Metonymie	18
3.1 Tradiční pojetí metonymie	18
3.2 Metonymie z hlediska kognitivní lingvistiky	21
3.3 Metonymie v české slovo tvorbě	23
4. Výzkum	25
4.1 Postup při analýze	25
4.2 Vlastní analýza databáze slov	29
4.2.1 Analýza metonymických vztahů	29
4.2.2 Analýza NOSITELE	34
4.2.3 Analýza CÍLE	36
4.2.4 Analýza slov derivovaných	38
4.2.4.1 Sufix -K(A)	40
4.2.4.2 Sufix -ÁK(0)	40
4.2.4.3 Sufix -NÍK(0)	40
4.2.4.4 Sufix -OST(0)	40
4.2.4.5 Sufix -EK(0)	41
4.2.4.6 Ostatní sufixy	41
4.2.4.7 Desufixace	41
4.2.5 Analýza slov vzniklých konverzí a transflexí	42
4.2.5.1 Konverze typu verbum → substantivum	42
4.2.5.2 Konverze typu adjektivum → substantivum	43
4.2.5.3 Transflexe typu substantivum → substantivum	44
Závěr	45
Anotace	48
Resumé	49

Seznam použité literatury	51
Seznam použitých zkratk	54
Seznam příloh.....	55
Přílohy.....	56
Příloha 1:	56
Příloha 2:	67
Příloha 3:	76

Úvod

Metonymie je vedle metafory tradičně řazena k tropům, tedy k nepřímým (obrazným) pojmenováním skutečnosti. Zatímco literární teorie sleduje především metonymii aktualizovanou, lexikologie se zabývá metonymií, která je již v jazyce zautomatizována. V rámci lexikologie je metonymie vnímána jako způsob nového tvoření slov, které vede ke vzniku polysémických výrazů. Podstatou metonymie je však vždy přenos významu na základě určité vnitřní souvislosti – například ve spojení *je tam hlava na hlavě* užíváme slovo *hlava*, které popisuje část lidského těla, ve významu celého *člověka*. Dochází zde tedy k přenosu významu na základě vztahu ČÁST MÍSTO CELKU.

Podobné metonymické vztahy je možné identifikovat rovněž v české slovtvorbě, a právě tomuto výzkumu věnovala kognitivně orientovaná lingvistka Laura A. Janda svou studii *The Role of Metonymy in Czech word-formation (Role metonymie v české slovtvorbě)*, na níž je založena výzkumná část této bakalářské práce.

Cílem této práce je tedy aplikace tohoto nového pohledu na konkrétní jazykový materiál a následný komentář k nejčastějším metonymickým vztahům, jež byly v rámci jazykového materiálu nalezeny. Praktická část dále sleduje nejčastější metonymické vzory pro NOSITEL a CÍL (= slovo fundující a fundované) a centrální slovtvorné formanty u slov, jež se v rámci jazykového materiálu vyskytují.

Bakalářská práce je rozdělena do čtyř kapitol, přičemž tyto kapitoly je možné rozdělit na dvě hlavní oblasti. Za úvodem následují tři kapitoly (1. – 3.) popisující teoretický a metodologický základ pro analytickou část této práce. Následující kapitola je pak věnována praktickému výzkumu, který vychází z teoretické části této práce. Pro přehlednost jsou kapitoly členěny do podkapitol, které vždy rozvíjejí teorii popsanou v kapitole hlavní.

První kapitola je věnována vysvětlení základních termínů z české slovtvorby opírající se především o pojetí Miloše Dokulila. Důležité jsou zde pojmy jako fundace, motivace či „dokulilovské“ onomaziologické kategorie. Stručně je vysvětlen rovněž základní princip slovtvorné analýzy. Dále je tato kapitola zaměřena především na způsoby tvoření slov v českém jazyce s akcentem na slovtvorný způsob derivační, konverzní a transflektivní, neboť právě tyto způsoby hrají roli v praktické části této bakalářské práce.

Kapitola druhá pak pojednává o základech kognitivní lingvistiky, jejích východiscích a hlavních principech. Kognitivní lingvistika je nejprve uvedena v širším kontextu kognitivní vědy (resp. kognitivních věd), následně se tato kapitola věnuje různým pojetím kognitivně orientované lingvistiky a jejím hlavním směrům.

Třetí kapitola předkládá obecné poznatky o metonymii, v podkapitolách popisuje metonymii z pohledu tradičního – z hlediska literárního a z hlediska lingvistického. Poté se tato kapitola obrací směrem ke kognitivní lingvistice a vysvětluje její pojetí metonymie. Poslední část třetí kapitoly se pak věnuje metonymii v české slovtvorbě.

Stěžejní částí této bakalářské práce je výzkumná část, která aplikuje rozbor metonymických vztahů z uvedené studie Laury A. Jandy na konkrétní jazykový materiál. Jazykový materiál byl excerpován ze dvou pohádek Karla Čapka, *Pohádky pošťácké* a *Pohádky tulácké*, které pocházejí z knihy *Devatero pohádek*. Tento materiál byl po úvaze vybrán především kvůli bohatému jazyku, který Karel Čapek užívá. Výzkum se soustředí na substantiva.

Podobně jako teoretická část práce je i část praktická rozdělena do několika kapitol. V první řadě je zde podrobněji uveden metoda a postup praktického výzkumu. Základem praktické části je analýza nalezených metonymických vztahů a počet výskytů v rámci jednotlivých kategorií metonymických vztahů (přehledně uvedené v tabulkách a v grafech). Rozebrány jsou nejčastější metonymické vzory pro NOSITELE a CÍL (tedy slovo fundující a fundované). Věnujeme se rovněž analýze slov vzniklých derivací (sufixací, desufixací a kombinovaným způsobem prefixálně sufixálním) s ohledem na počet výskytů jednotlivých sufixů, komentáře se dostane rovněž nalezeným slovům vzniklých konverzí a transflexí.

Na konci této bakalářské práce následuje závěr shrnující dosažené poznatky a v příloze je rovněž uveden kompletní seznam excerpovaného jazykového materiálu se zařazením CÍLŮ a NOSITELŮ (slov fundujících a fundovaných) do příslušných metonymických kategorií, dále je přiloženo rozčlenění slov podle slovtvorného způsobu (derivačního, konverzního a transfektivního), v rámci nichž bude zřetelné rozdělení podle centrálních slovtvorných formantů.

1. Tvoření slov v českém jazyce

Samotný počátek této práce je zaměřen na tvoření slov v českém jazyce a jeho způsoby, přičemž důraz je zde kladen na derivaci, konverzi a transflexi. Tyto slootovorné způsoby budou hrát roli ve výzkumné části této práce.

Slovotvorba, tedy nauka o tvoření slov, je komplexním lingvistickým oborem, který se řadí na pomezí dvou disciplín – lexikologie a morfologie. Tvoření slov je totiž jedním „ze základních prostředků doplňování zásoby pojmenovacích prostředků jazyka novými slovy“.¹ Rovněž je však úzce spjata s morfologií, neboť „slovotvorné prostředky jazyka jsou především prostředky morfémové a sám mechanismus tvoření slov má charakter výrazně morfologický. Proto se také slovotvorba nazývá někdy morfologií derivační“.²

Zkoumání tvoření slov zahrnuje dva aspekty, které se vzájemně doplňují, a je mezi nimi těsný vztah. Prvním z nich je aspekt vlastního tvoření slov (vznikový, genetický, zaměřený na procesuální stránku tvoření slov), druhým je pak aspekt utvářenosti slov (funkčně strukturní, zaměřený na výsledek procesů a na to, jak slovo funguje).³

Základním slootovorným vztahem je vztah **fundace**, který vysvětluje souvislost mezi dvěma slovy, přičemž jedno z těchto slov je bezprostředním základem slova druhého. Tato dvě slova jsou pak nazývána jako fundující a fundované. S pojmem fundace úzce souvisí pojem **motivace**. Tyto pojmy je nutné od sebe odlišovat, ačkoli se jedná o pojmy paralelní. „Pokud chápeme pojem fundace ryze synchronně, lze říci, že pojmy fundace a motivace jsou pouze dvěma aspekty téhož reálného vztahu.“⁴ U vztahu fundace se jedná především o to, na kterém slově (slovech) se výraz zakládá formálně i významově; u vztahu motivace pak jde o to, kterým jiným výrazem se výraz vysvětluje, kterým je motivován.

Někdy je ovšem problematické určit, které z dvojice slov je fundujícím a které fundovaným. (S podobnými problémy jsme se setkali při analýze.) „V takovém případě je třeba počítat s možností fundace/motivace obousměrné (např. u dvojic

¹ Mluvnice češtiny I. (1986) – s. 195.

² Tamtéž – s. 195.

³ Dokulil, M. (1962) – s. 9, Mluvnice češtiny I. (1986) – s. 194.

⁴ Mluvnice češtiny I. (1986) – s. 208.

blázen – bláznit, něha – něžný).⁵ V podobných situacích však můžeme často rozhodnout na základě analogie formální či významové.⁶

Při analýze slovotvorné struktury slova rozlišujeme dvě základní složky, a to slovotvorný základ (bázi) a slovotvorný formant. **Slovotvorným základem** může být celé základové slovo, více slov, tvar slova, popř. ta jejich část, která je zahrnuta ve slově fundovaném (odvozeném nebo složeném).⁷ **Slovotvorným formantem** je pak „úhrn všech formálních a významových rysů, jimiž se fundované slovo liší od slova fundujícího nebo slov fundujících“.⁸ Slovotvorný formant tedy může být slovotvorný prefix či sufix, tvaroslovná a slovnědruhá charakteristika (popř. jejich kombinace). Průvodním jevem pak mohou být hláskové alternace. Podle toho, zda se jedná o hlavní formant či pouze o průvodní jev slovotvorného procesu, pak rozlišujeme tzv. centrální slovotvorný formant a spoluformant slovotvorného formantu.

1.1 Způsoby tvoření slov v českém jazyce

Tvoření slov na základě slov jiných, v českém jazyce již existujících, je nejdůležitějším způsobem rozvíjení a rozšiřování naší slovní zásoby. Podstata slovotvorných způsobů tkví v obměně morfologické struktury slova fundujícího a mezi tyto způsoby řadíme derivaci, konverzi, transflexi, kompozici, abreviaci a univerbizaci⁹. První tři slovotvorné postupy jsou podrobněji popsány v následujících podkapitolách, neboť jsou součástí analytické části této práce.

1.1.1 Derivace¹⁰

Derivace, tedy tvoření nového slova prostřednictvím obměny morfémové stavby slova fundujícího, je nejběžnějším slovotvorným způsobem českého jazyka. Podstatou derivace je připojování slovotvorného formantu (afixu) k slovotvorné bázi. V češtině

⁵ Mluvnice češtiny I. (1986) – s. 209.

⁶ Mluvnice češtiny uvádí příklad dějových substantiv *lov* a *práce*, které se obvykle považují za fundovaná slovesa *lovit*, *pracovat*, přestože geneticky byla dějová substantiva pravděpodobně původní. K tomuto zařazení došlo proto, že v „obdobných dvojicích (*stavět – stavba,...*) mají formální příznak fundovanosti/motivovanosti obvykle dějová jména, nikoli slovesa, a význam dějového jména – děj předmětně chápáný – se nám jeví abstrakcí děje v základním smyslu, označovaného slovesem, a tedy vůči němu sekundárním“. (Mluvnice češtiny I. (1986) – s. 209)

⁷ Mluvnice češtiny I. (1986) – s. 216.

⁸ Tamtéž – s. 217

⁹ Opačný způsob tvoření slov, tedy vznik víceslovného pojmenování z jednoslovného, se nazývá multiverbizace.

¹⁰ Dokulil, M. (1962) – s. 22-24; Mluvnice češtiny I. (1986) – s. 198-200.

mezi tyto slovotvorné afixy patří prefixy neboli předpony, jež jsou kladeny před slovotvorný základ, a sufixy neboli přípony, jež klademe za slovotvorný základ.

Podle toho, který afix (popř. jejich kombinace) se při tvoření nového slova využívá, rozlišujeme **prefixaci** (odvozování předponami) a **sufixaci** (odvozování příponami). Existují rovněž smíšené způsoby **prefixálně-sufixální**, **prefixálně-konverzní** a **prefixálně-transflektivní**.

Při **prefixaci** dochází ke změně významu fundujícího slova, nedochází ke změně jeho tvaroslovné charakteristiky,¹¹ nemění se jeho slovní druh. Prefixem může být předložka (*na-*, *u-*, *do-*), tedy samostatně existující synsémantické slovo, existují však rovněž prefixy nepředložkové (*pra-*, *roz-*, *vy-*).

Pro tuto práci je důležité definovat především odvozování příponové, tedy **sufixaci**. Sufixace je nejvýznamnějším způsobem tvoření slov v češtině, spočívá v připojování sufixu k slovnímu základu. Na rozdíl od prefixace dochází při sufixaci ve většině případů ke změně tvaroslovné charakteristiky fundujícího slova a často dochází také ke změně slovního druhu. „Při sufixaci je tedy slovotvorným formantem zpravidla nejen sám sufix, ale spojení sufixu s tvaroslovnou charakteristikou, která vystupuje v tom případě jako (slovotvorný) spoluformant.“¹² Při sufixaci často dochází k hláskovým alternacím, které jsou jejím průvodním jevem, a tudíž je řadíme rovněž na úroveň spoluformantu. Na rozdíl od prefixu pak sufix nikdy nemůže být samostatným slovem.

V češtině rozeznáváme také smíšený proces **prefixálně-sufixální** (např. *pata* → *podpatek*), **prefixálně-konverzní** (např. *barva* → *bezbarvý*) a **prefixálně-transflektivní** (např. *město* → *náměstí*, *břeh* → *nábřeží*). Méně časté jsou postupy opačné (tzv. **zpětná derivace**), mezi něž patří deprefixace (např. *útes* → *tes*) a desufixace (např. *váček* → *vak*, *nemotorný* → *nemotora*). Pokud dojde současně ke zpětné derivaci a k derivaci nové, tak může dojít k záměně prefixu (transprefixaci; např. *přibledlý* – *pobledlý*) nebo sufixu (transsufixaci; např. *dělník* – *dělnas*).

¹¹ Výjimku tvoří slovesný vid (např. *dělat* – *dodělat*).

¹² Mluvnice češtiny I. (1986) – s. 199.

Slovotvorný způsob derivační je nutné odlišovat od **univerbizace**, tedy od tvoření jednoslovného spojení z víceslovného.¹³ *Mluvnice češtiny* v tomto případě hovoří o „kondenzaci pojmenování víceslovného v jednoslovné,“¹⁴ nové pojmenování však nezískává nový význam, nýbrž dochází pouze k úpravě významu původního. Ačkoli tedy při univerbizaci užíváme slovotvorných postupů derivačních, podstatou tomuto slovotvornému způsobu univerbizace neodpovídá, a je nutné od sebe výsledky těchto dvou procesů odlišovat.

1.1.2 Konverze a transflexe

Konverze je v této práci chápána jako „morfologický, z formálního hlediska neadiční proces, sloužící slovnědruhové, a to slovotvorné transpozici“.¹⁵ Centrálním slovotvorným formantem je zde změna morfologické charakteristiky fundujícího slova a současně změna charakteristiky slovnědruhové (např. *napsat* → *nápis*, *vosa* → *vosí*, *slepičí* /adj./ → *slepičí* /subst./ atd.). Proces, při němž dochází ke změně morfologické charakteristiky, ne však ke změně charakteristiky slovnědruhové, se nazývá **transflexe** (např. *trn* → *trní*, *malý* → *menší*, *lev* → *lvíče* atd.).

Jak již bylo zmíněno, konverzi i transflexi lze kombinovat se slovotvorným způsobem derivačním, a to konkrétně s prefixací (viz výše).

1.2 Onomaziologické kategorie¹⁶

Podle onomaziologie (tedy teorie pojmenování) vyjadřují onomaziologické kategorie vztah mezi odrazem skutečnosti v našem vědomí a strukturou jazyka, v němž má být tento obsah vědomí ztvárněn. Při utváření nového slova se totiž předpokládá, že tento „odraz skutečnosti“ bude nějakým způsobem zpracován, utříděn a zařazen do určité pojmové kategorie.

Nejprve tedy obsah vědomí zařazujeme do některé z nejobecnějších pojmových kategorií, a to do kategorie SUBSTANCE, VLASTNOSTI, DĚJE či OKOLNOSTI. Těmto kategoriím v zásadě odpovídají slovní druhy (substantiva, adjektiva, verba a adverbia).

¹³ Nejčastěji se jedná o spojení adjektiva se substantivem (*panelový dům* – *panelák*).

¹⁴ *Mluvnice češtiny I.* (1986) – s. 205.

¹⁵ Bednaříková, B. (2009) – s. 149.

¹⁶ *Encyklopedický slovník češtiny* (2002) – s. 211, Dokulil, M. (1962) – s. 29-33, *Mluvnice češtiny I.* (1986) – s. 212-215., Rusínová, Z. (1990) – s. 3-4.

Při pojmenovávacím aktu se pak utváří význam na základě vztahu mezi jednotlivými pojmovými kategoriemi. Vznikají onomaziologické struktury (relační onomaziologické kategorie), které jsou dvojčlenné. Prvním členem je určitá pojmová třída (substance, vlastnost, děj nebo okolnost) – onomaziologická báze – která je určena onomaziologickým příznakem. Na základě tohoto vztahu pak rozlišujeme kategorii **mutační**, **modifikační** a **transpoziční**.¹⁷

V kategorii **mutační** je výchozí obsah změněn tak, že „jev, který má být pojmenován, zařazuje do určité pojmové třídy a pak jej v jejím rámci determinuje určitým příznakem“.¹⁸ Tento onomaziologický příznak odlišuje onomaziologickou bázi určitým rysem, slovo fundující tedy patří do jiné pojmové kategorie než slovo fundované (např. *hloupý* – *hlupák*, vlastnost – substance).

Kategorie **modifikační** zahrnuje taková fundovaná slova, u nichž byl původní význam fundujícího pojmu pouze pozměněn, získal určitý doplňující modifikační příznak. Do této kategorie řadíme deminutiva, augmentativa, názvy přechýlené, názvy mláďat, pluralia a singularita tantum, stupňování adjektiv a vidové změny sloves.

V rámci kategorie **transpoziční** je výchozí obsah zařazený do určité pojmové kategorie, je však pojat v rámci jiné pojmové kategorie, do níž je transponován. Tato kategorie je vnímána jako sekundární. Řadíme sem výrazy vyjadřující zpředmětnění vlastnosti (např. *rychlý* → *rychlost*) či zpředmětnění děje (*psát* → *psaní*).

¹⁷ Mluvnice češtiny zmiňuje navíc kategorii reprodukční, k níž řadíme slova onomatopoická, a koordinační, do níž řadíme kompozita.

¹⁸ Mluvnice češtiny I. (1986) – s. 214.

2. Základy kognitivní lingvistiky

2.1 Kontext kognitivní vědy

Kognitivně orientovaná lingvistika je součástí obecnější kognitivní vědy, a proto je nutné na počátku teoretického vymezení kognitivní lingvistiky alespoň stručně nastínit její východiska.

Kognitivní věda (z latinského *cognoscere*, tedy poznávat) se věnuje mezioborovému zkoumání mysli a procesů v ní probíhajících, jejím předmětem tedy „není nic méně významného než povaha mysli a její fungování, a to nejen se zřetelem k rozumovým složkám a poznávání v úzkém smyslu slova“.¹⁹ Zájem kognitivní vědy se soustředí na vnímání, usuzování, učení a dle Havla rovněž na fungování mysli v nejširším slova smyslu (racionální i neracionální jednání, paměť, komunikace, kreativní činnost, intencionalita, vědomí).²⁰

V širším pojetí se kognitivní věda zabývá také tzv. umělou inteligencí (a tím rozšiřuje okruh svého zájmu, který není soustředěn pouze na lidské bytosti), neboť právě technologický rozvoj ve dvacátém století umožnil rozvoj kognitivní vědy.

V roce 1979 byla ve Spojených státech amerických založena *Společnost kognitivních věd (Cognitive Science Society)*, která sdružuje vědce z celého světa se společným cílem – porozumět povaze lidské mysli²¹ – již toto východisko zařazuje kognitivní vědu k mezioborovým disciplínám.

V souvislosti s kognitivní vědou je tedy naprosto nezbytné zmínit transdisciplinaritu tohoto oboru (přesněji řečeno těchto oborů). Havel totiž mluví o kognitivní vědě jako o typickém příkladu transdisciplinarit²² (oproti multidisciplinaritě). Podle něj totiž v tomto případě nejde o pouhou koexistenci vědních oborů, ale o jejich kooperaci, vzájemné působení a ovlivňování. Právě kvůli tomuto propojování různorodých vědních disciplín, mezi něž patří již zmiňovaná teorie umělé inteligence, lingvistika, neurověda, psychologie, psycholingvistika, antropologie či filozofie, se v odborné literatuře rovněž užívá plurálového označení kognitivní vědy.

¹⁹ Vaňková, I. (2005) – s. 18.

²⁰ Havel, I. M. (2000) – s. 363.

²¹ Cognitive Science Society - About the Society. *Cognitive Science Society* [online]. [cit. 2016-02-06]. Dostupné z: http://www.cognitivesciencesociety.org/about_overview.html.

²² Havel, I. M. (2000) – s. 363.

Jak již bylo zmíněno, v centru zájmu kognitivní vědy stojí procesy probíhající v lidské mysli. S těmito procesy pak úzce souvisí otázka, „jak lidská mysl pracuje s jazykem (a/nebo jazyk s lidskou myslí) a co jazyk o naší mysli vypovídá. Právě jazyk totiž umožňuje poznávat mnohé procesy, které jsou přímému pozorování nepřístupné; je prostředkem, jak se něco dozvědět o kognitivních strukturách, jimiž je člověk ukotven ve světě.“²³

Jazyk je tedy významně spjat s myšlením a poznávacími (kognitivními) schopnostmi člověka. Toto východisko vede Vaňkovou k definování jednoho ze základních postulátů kognitivismu: „Jazyk je součástí poznávání a poznání (cognition), podílí se na tom, jak světu rozumíme, jak ho kategorizujeme, jaký obraz světa si vytváříme a jak ho předáváme dál.“²⁴

2.2 Kognitivní lingvistika

Jak již bylo nastoleno, soustředění na vztah jazyka a lidské mysli vytváří široké pole pro stýkání různých oborů, proto kognitivní lingvistika není chápána jednotně. Podle Vaňkové může pojetí kognitivní lingvistiky nabývat několika podob:

Kognitivní lingvistika může být chápána jako „mezioborová subdisciplína na úrovni psycholingvistiky a/nebo neurolingvistiky, která zkoumá tzv. průniková témata psychologie a lingvistiky (osvojování řeči, neuropsychologické procesy probíhající při produkci a recepci řeči, řečové patologie – např. afázie, apod.)“.²⁵

Druhé pojetí je častější a zařazuje kognitivní lingvistiku do komplexu tzv. kognitivních věd, jak již bylo zmíněno výše.

Kognitivní lingvistika dále může být pojímána jako „specifický přístup k jazyku, nové paradigma nazírání na jazyk, které akcentuje to, co je u formalizovaných přístupů k jazyku odsunuto do pozadí: význam“.²⁶ Při zkoumání významu pak kognitivní lingvistika zdůrazňuje jeho pragmatickou složku, zahrnuje tak veškeré významové složky (význam denotativní, kolokační, afektivní, konotace a další).²⁷

²³ Vaňková, I. (2005) – s. 21.

²⁴ Tamtéž – s. 21.

²⁵ Vaňková, I. (2002) – s. 245.

²⁶ Tamtéž – s. 245.

²⁷ Zkoumání sémantické roviny tak doplňuje strukturalismus zabývající se syntaktickou dimenzí jazyka a komunikačně-pragmatický přístup zkoumající dimenzi pragmatickou.

Kognitivnělingvistické zkoumání se zabývá pojmy jako kategorizace, kognitivní charakter metafory a metonymie či tělesnost, která je neoddělitelná od zakotvení člověka v prostoru. „To vše je dobře patrné v celém jazyce, ve významových strukturách lexika, ale také v jevech gramatických.“²⁸

V rámci kognitivní lingvistiky můžeme vymezit dva základní proudy, které se vyvíjely nezávisle na sobě na různých kontinentech – proto se užívá označení **americký a evropský směr kognitivní lingvistiky**.

Prvně zmiňovaný proud – tedy **proud americký** – zkoumá „ono kognitivní v užším smyslu slova (co má blízko k psycholinguistice a neurolinguistice).“²⁹ Hlavními představiteli jsou lingvisté George Lakoff a Mark Johnson. Ve své publikaci *Metafory, kterými žijeme* z roku 1980³⁰ se autoři zaměřili na detailní zkoumání metafory, která podle nich prostupuje všední jazyk a myšlení. Podle Lakoffa a Johnsona byla metafora dosud vnímána jako záležitost okrajového významu, ale v jejich pojetí je metafora věc zasluhující si ústřední pozornost a klíč k náležitému výkladu porozumění.³¹

Autoři představili svou **teorii konceptuální metafory** (někdy nazývána metaforou pojmovou či kognitivní), která stojí na myšlence, že metafora „není jevem primárně jazykovým, ale konceptuálním, v metaforách nejen mluvíme, ale především myslíme, metaforičnost je nikoli okrajovým, ale podstatným rysem pojmové soustavy“.³² Metafora stojí na přenosu struktury myšlení z jedné pojmové oblasti do druhé (z oblasti zdrojové do oblasti cílové³³).

Významným rysem tohoto směru kognitivní lingvistiky je rys **antropocentrismu**, neboť „nachází zdroje jazykových významů, zdroje našeho myšlení v tělesné zkušenosti člověka“.³⁴ Tento koncept tělesnosti popsal Mark Johnson ve své práci *The Body in the Mind* (1987)³⁵.

²⁸ Vaňková, I. (2002) – s. 245.

²⁹ Vaňková, I. (2005) – s. 12.

³⁰ Do českého jazyka byla publikace *Metaphors We Live By* přeložena Mirkem Čejkou v roce 2002.

³¹ Lakoff, G. – Johnson, M. (2002) – s. 9.

³² *Encyklopedický slovník češtiny* (2002) – s. 246.

³³ Zdrojová oblast neboli téma (o čem metafora vypovídá), cílová oblast neboli nosič (prostřednictvím čeho o tom vypovídá).

³⁴ *Encyklopedický slovník češtiny* (2002) – s. 246.

³⁵ V téže roce pak vyšel další významná publikace George Lakoffa – *Women, fire and dangerous things*.

Tělesnost a fyzická zkušenost pak souvisí rovněž s jedním z filozofických východisek amerického proudu, jímž je tzv. **zkušenostní realismus**. Lakoff a Johnson si totiž uvědomují relativitu lidského pohledu na svět, lidské zkušenosti. Jak autoři zmiňují již v předmluvě své publikace *Metafory, kterými žijeme*: „Během této práce jsme vypracovali prvky zkušenostního (experencialistického) pojetí nejen v záležitostech jazyka, pravdy a porozumění, nýbrž v otázkách týkajících se smysluplnosti naší běžné každodenní zkušenosti.“³⁶

Druhým významným proudem, který se výrazně prosadil v polské kognitivní lingvistice (odtud pak označení **evropský směr** kognitivní lingvistiky), se zaměřuje především na člověka jako na příslušníka jazykového a kulturního společenství. Stejně jako u předchozího směru se zde uplatňuje rys antropocentrismu, ne však s hlavním důrazem na tělesnost, ale na sociální a kulturní aspekt. V evropském směru mezi významné představitele patří lingvisté Jerzy Bartmiński, Anna Pajdzińska a Ryszard Tokarski z lublinské Univerzity Marie Curie – Skłodowské.

Podle Nebeské tento směr „vychází z předpokladu, že jazyk, kterým mluvíme, se do větší či menší míry podílí na tom, jaký obraz světa si vytváříme. Zkoumá se, jak pomocí jazyka svět strukturujeme a konceptualizujeme, jak mu rozumíme, co sdílíme s příslušníky vlastního jazykového společenství.“³⁷ Zásadním pojmem tohoto kognitivnělingvistického zkoumání je tedy **tzv. jazykový obraz světa**, který Vaňková charakterizuje jako „pojetí světa, které je vlastní průměrnému mluvčímu daného jazyka a vychází zejména z praktických a prakticko-poznávacích životních potřeb člověka“.³⁸ Na základě fyzických a smyslových zkušeností se v každém kulturním prostředí vytváří určitý obraz světa, jeho interpretace, které jsou výrazně spjaty s přirozeným jazykem.³⁹

Zkoumání jazykového obrazu světa vychází z empirických výzkumů folklórních textů, frazeologie a řada těchto výzkumů se věnuje konotacím, kulturní symbolice pojmenování a rovněž porovnávání ekvivalentů pojmenování v různých jazycích.⁴⁰

³⁶ Lakoff, G. – Johnson, M. (2002) – s. 10.

³⁷ Encyklopedický slovník češtiny (2002) – s. 246.

³⁸ Vaňková, I. (2005) – s. 26.

³⁹ Neboli s prvním, mateřským jazykem – tedy tím, který si osvojujeme od raného dětství.

⁴⁰ Encyklopedický slovník češtiny (2002) – s. 246.

Důležitým termínem je zde rovněž **kategorizace jevů**, která je inspirována především kategorizací na základě prototypů.⁴¹ Kategorizace souvisí s tím, jak se nám jeví realita, jak ji prožíváme. Skutečnost vnímáme rozdělenou do určitých částí, jež „jsou vzhledem ke svým vlastnostem provázány do různých celků“.⁴² Díky kategorizaci tedy strukturujeme realitu, zařazujeme jev do určitých obecných kategorií.

„Kategorie je budována na základě schématu centrum – periferie, přičemž v samém centru stojí reprezentativní, ideální exemplář, který má všechny vlastnosti chápané jako typické.“⁴³ Jedná se o **prototyp**, nejlepší a nejtypičtější příklad dané kategorie. Ostatní členové dané kategorie se pak k prototypu mohou blížit, popř. jsou od něj výrazně vzdáleny – pohybují se na okraji kategorie (v periférii) a mohou volně přecházet do kategorie jiné. „Hranice kategorie tedy v tomto případě nejsou ostré.“⁴⁴

⁴¹ Tento termín definovala psycholožka E. Roschová a v souvislosti s lingvistikou jej specifikoval George Lakoff.

⁴² Vaňková, I. (2005) – s. 67

⁴³ Tamtéž – s. 76.

⁴⁴ Tamtéž – s. 76.

3. Metonymie

3.1 Tradiční pojetí metonymie

Pojem metonymie vychází z řeckého slova *metónymia*, které lze doslova přeložit jako *přejmenování*. Již v antické rétorice a poetice byla metonymie řazena mezi tropy, tedy obrazná pojmenování na základě přenesení významu. Antická rétorika vymezovala tropos jako „druh figury, který představuje odchylku od neutrálního významu“.⁴⁵ Tropy pak byly vnímány jako typický rys vysokého slohu, jehož výrazovým prostředkem byl verš.⁴⁶

Metonymie vychází z pojmenování určitého pojmu, které je přeneseno na pojem druhý. Od metafory se metonymie liší především tím, že přenesení významu probíhá na základě věcné (vnitřní) souvislosti, nikoliv na základě vnější podobnosti, jako je tomu právě u metafory. Druhý pojem pak s pojmem výchozím souvisí místně (prostorově), časově či příčinně.

V rámci **literární teorie** je metonymie společně s metaforou rovněž vnímána jako přenos významu. Hrabák však upozorňuje, že „o přenášení významu se dá v pravém slova smyslu mluvit jen tehdy, když uijeme pro nový předmět nebo pro novou představu slova znamenajícího jinou věc a toto nové označení se **zlexikalizuje**“.⁴⁷ Pokud dojde k lexikalizaci slova, tak se již stává jednoznačným označením a nevyvolává žádné konotace. Podle Hrabáka se však v básnickém jazyce toto přenášení významu liší: „Zde jde o vyjádření nového vztahu k označované věci, konotované významy se tedy dostávají naopak do popředí.“⁴⁸ Ráz konotací pak od sebe odlišuje dva hlavní typy tropů, jimiž jsou právě metonymie a metafora.⁴⁹

Metonymie má několik podtypů, z nichž je nejběžnější **synekdocha**,⁵⁰ která je založena na kvantitativním vztahu mezi denotátem a pojmenováním, respektive na vztahu části a celku. Celek je možné nazvat jeho částí (*pars pro toto*) nebo vzácněji lze část vyjádřit názvem celku (*totum pro parte*).⁵¹ V souvislosti se synekdochou je

⁴⁵ Encyklopedický slovník češtiny – s. 498.

⁴⁶ Hrabák, J. (1977) – s. 138.

⁴⁷ Tamtéž – s. 138.

⁴⁸ Tamtéž – s. 139.

⁴⁹ U metonymie se jedná o věcnou souvislost, u metafory jde o vztah podobnosti.

⁵⁰ Někdy bývá řazena na stejnou úroveň jako metafora a metonymie.

⁵¹ Tradiční poetika pak rozeznávala ještě další dva typy synekdochy, a to druh za rod (*species pro genere*) a rod za druh (*genus pro specie*).

rovněž možné zmínit hyperbolu (nadsázku) a litotes (zeslabení významu), jež jsou podle Hrabáka „odrůdami“ synekdochy.⁵²

Na rozvité metonymii je založena perifráze a v souvislosti s metonymií se zmiňuje rovněž ironie. Vzhledem k tomu, že tyto pojmy jsou uvedeny především kvůli obecnému porozumění pojmu metonymie a nebudou hrát roli v praktické části práce, nejsou zde již dále rozebírány.

Lexikologie pak vnímá metonymii jako způsob tvoření nových pojmenování, díky němuž dochází k množování významů u již existující pojmenovací jednotky. V souvislosti s metonymií (a metaforou) se hovoří o tzv. sémantickém tvoření slov,⁵³ které vede ke vzniku mnohovýznamových (polysémických) výrazů.

Důležité je podotknout, že na rozdíl od literární teorie se lexikologie zajímá právě o ty přenesené významy, které již byly v jazyce pevně ukotveny. Podle Hausera „pojednáváme jen o významech stálých, které se již staly pevnou součástí významové struktury. Jiné jsou významy objevující se v užití slova v různých kontextech, významy aktuální. Takové bývají zejména v uměleckém stylu.“⁵⁴ Odlišujeme od sebe tedy metonymii lexikální a aktuální (v uměleckém stylu básnickou). Hauser však dále připomíná, že větší množství metonymických významů vzniká v aktuálním užití slova a v kontextu, užívání aktuálního typu metonymie je tedy častější než metonymie lexikální.⁵⁵

Hauser pak rozlišuje metonymické významy na **strukturní**, **kontextové** a **etymologické**.

Mezi **strukturní** metonymie řadíme taková slova, která vedle svého původního významu mají také význam metonymický. Nejčastějším případem strukturní metonymie bývá konkretizace abstrakt – „pojmenování označující abstraktní denotáty se přenášejí na denotáty konkrétní“.⁵⁶

Druhy strukturních metonymií podle Hausera⁵⁷:

- Názvy dějů přenesené na pojmenování

⁵² Hrabák, J. (1977) – s. 152.

⁵³ Čermák, F. – Filipec, J. (1985) – s. 108; Dokulil, M. (1962) – s. 20; Hauser, P. (1980) – s. 70.

⁵⁴ Hauser, P. (1980) – s. 71.

⁵⁵ Tamtéž – s. 73.

⁵⁶ Tamtéž – s. 74.

⁵⁷ Tamtéž – s. 74-75.

- Osob, které jsou jejich činiteli (např. *vláda* – vládnutí, pak ministři)
- Věcí, které jsou výsledkem děje (např. *práce* – děj, pak dílo)
- Místa děje (např. *západ* – děj, pak světová strana)
- Názvy vlastností přenesené na jejich nositele (např. *mláďa* – mladí lidé)
- Názvy povolání přenesené na místo, kde se povolání vykonává (např. *pekařství* – dílna, prodejna)
- Názvy materiálu přenesené na výrobky z nich zhotovené (např. *zlato, stříbro* – šperky)
- Pojmenování nádoby, obalu přenesené na věci v nich umístěné (např. *pohár, sklenice* – nápoj)
- Pojmenování místa přenesená na osoby, které zde žijí, pracují (např. *Celý stadion zakřičel.*; *Sál nadšeně tleskal.*)

Metonymie **kontextová** se realizuje při přenosu vlastního jména. Může se jednat o přenesení osobního jména umělce (malíře, skladatele, spisovatele aj.) na název jeho díla (např. hraje *Chopina*, čte *Gellnera*). Ačkoli se dá takovýto přenos realizovat u každého jména umělce, tento význam však není součástí významové struktury, proto jej nemůžeme řadit k metonymiím strukturním. Druhým případem kontextové metonymie je pak užití zeměpisného vlastního jména namísto události, která se zde konala. Místo se pak stává určitým symbolem (např. prohry – *Watterloo, Chlumec, Bílá hora*).

Třetí typ metonymie, tedy metonymie **etymologická** (či historická), se týká přenosu osobních a místních vlastních jmen na obecné označení osob a věcí. Osobní jména se mohou stát například označením fyzikálních jednotek (*watt, ampér, ohm*) či výrobku, vynálezu (*rentgen, nikotin*); vlastní jména místní pak mohou pojmenovávat věci, které se zde vyrábějí, pěstují atp. (*kašmír, bordó, eidam* aj.).

Hauser vedle metafory a metonymie vymezuje rovněž synekdochu jako třetí typ sémantického tvoření slov. U Čermáka a Filipce je však synekdocha kvantitativním druhem metonymie.⁵⁸

Čermák a Filipce chápou metonymii především v souvislosti s polysémií a uplatňují jiné členění metonymie. Metonymii rozčleňují podle slovních druhů (substantiva, adjektiva, verba, prepozice).⁵⁹ Takovéto členění není u Hausera možné, neboť tvrdí,

⁵⁸ V naší analýze je synekdocha chápána rovněž jako jedno z možných vyjádření metonymie.

⁵⁹ Čermák, F. – Filipce, J. (1985) – s. 115-120.

že „přenesené metonymické významy mají pouze podstatná jména, u jiných slovních druhů se s nimi nesetkáváme“.⁶⁰

Pojetí metonymie u Čermáka a Filipce je tedy širší, neboť v rámci uvedených slovních druhů rozlišují celou řadu podtypů a variant v závislosti na různých významech slov (u substantiv např. metonymické přenášení na základě činnosti, předmětu, místa, vlastnosti a stavu, části a celku apod.)⁶¹. Vzhledem k tomu, že v praktické části této práce je uplatněno jiné dělení metonymických vztahů, není nutné toto rozlišení Čermáka a Filipce dále popisovat.

3.2 Metonymie z hlediska kognitivní lingvistiky

V již zmiňované publikaci kognitivních lingvistů George Lakoffa a Marka Johnsona *Metafory, kterými žijeme*, se nachází kapitola věnovaná metonymii jako kognitivnímu procesu. Autoři vymezují metonymii jako užití určité entity k tomu, aby odkazovala na jinou, která má vůči ní nějaký vztah.⁶² První entita je pak tradičně v kognitivní lingvistice označována jako NOSITEL (= vehicle), druhá jako CÍL (= target).

Poukazují zde na odlišnosti a podobnosti metafory a metonymie: „Metafora je v zásadě způsob pojmání jedné věci na základě druhé a její primární funkcí je porozumění. Naproti tomu metonymie má primárně referenční funkci, tj. umožňuje nám použít jedné entity, aby zastupovala druhou.“⁶³

Ačkoli hlavní funkcí metonymie je funkce referenční, neznamená to, že by byla pouze prostředkem reference. Metonymie má tedy podobně jako metafora zajišťovat pochopení. „Metonymie tedy slouží některým ze stejných účelů, jimž slouží i metafora, a do jisté míry i stejným způsobem, ale umožňuje zaměřit se speciálněji na jisté aspekty toho, k čemu se odkazuje.“⁶⁴ Podobnost autoři nalézají také v tom, že metafora ani metonymie nejsou pouze prostředky básnickými, ale rovněž ani pouhými prostředky jazyka. „Metonymické pojmy jsou součástí obyčejného, každodenního způsobu, jak myslíme a jednáme i mluvíme.“⁶⁵

⁶⁰ Hauser, P. (1980) – s. 76.

⁶¹ Čermák, F. – Filipce, J. (1985) – s. 115 – 116.

⁶² Lakoff, G. – Johnson, M. (2002) – s. 49.

⁶³ Tamtéž – s. 50.

⁶⁴ Tamtéž – s. 51.

⁶⁵ Tamtéž – s. 51.

Lakoff s Johnsonem pak rozlišují tyto typy metonymických vztahů⁶⁶:

ČÁST ZA CELEK – (*Kometa potřebuje na pravém křídle **hbitější nohy.***),

VÝROBCE ZA VÝROBEK (*Koupil si **Forda.***),

POUŽÍVANÝ PŘEDMĚT ZA UŽIVATELE (***Metro** zase stávkuje.*),

ŘÍDÍCÍ ZA ŘÍZENÉHO (***Napoleon** prohrál u Waterloo.*),

INSTITUCE ZA LIDI ZA NI ODPOVĚDNÉ (*Neschvaluji to, co **vláda** dělá.*),

MÍSTO ZA INSTITUCI (***Wall Street** zachvátila panika.*),

MÍSTO ZA UDÁLOST (***Temelín** ohrozil naše zahraniční vztahy.*)⁶⁷

Metonymie tedy není jevem nahodilým, ale systematickým – uvedené věty jsou „případy jistých obecných metonymických pojmů, v jejichž kategoriích organizujeme své myšlení i činnosti“.⁶⁸ Metonymické pojmy pak podobně jako metafory strukturují náš jazyk, myšlení, postoje i činnosti, a vycházejí z naší zkušenosti.

Vznikla celá řada dalších prací, které dále rozpracovávají problematiku metonymie z hlediska kognitivní lingvistiky. Z jednoho pohledu je metonymie popisována jako přenesení významu uvnitř jedné oblasti (domény) na rozdíl od metafory, jejímž principem je přenos mezi dvěma oblastmi (např. Croft, W. (1993): *The role of domains in the interpretation of metaphors and metonymies*; Kövecses, Z. a Radden, G. (1998): *Metonymy: Developing a cognitive linguistic view*). Druhý pohled popisuje metonymii jako vztah kontiguity, soumeznosti (např. Geeraerts, D. a Peirsman Y. (2006): *Metonymy as a prototypical category*). Tyto dva pohledy na metonymii však nehrají roli v další části práce, proto zde nejsou více rozvíjeny.

Pro tuto práci je především důležitá již zmiňovaná základní definice metonymie Lakoffa a Johnsona, tedy že metonymie je přítomna při užití jedné entity (NOSITELE) k tomu, aby odkazovala k entitě jiné (k CÍLI), přičemž mezi těmito entitami musí být nějaký vztah.

⁶⁶ Příklady jsou přejaty z překladu titulu *Metafory, kterými žijeme* z roku 2002.

⁶⁷ Lakoff, G. – Johnson, M. (2002) – s. 52.

⁶⁸ Tamtéž – s. 53.

3.3 Metonymie v české slovo tvorbě

Jak jsme si již definovali, metonymie je přenos významu na základě nějaké věcné, vnitřní souvislosti. Je to vztah, kdy jedno slovo (zdrojové slovo, NOSITEL) odkazuje k něčemu jinému (cílové slovo, CÍL) na základě této souvislosti. Například ve spojení *nepřišla tam ani noha* užíváme slovo *noha*, které popisuje část člověka, abychom nahradili slovo jiné – *člověk, bytost, osoba* atp. Slovo *noha* je zde užito jako NOSITEL, jenž odkazuje na CÍL, kterým je *celý člověk*. Vztah mezi NOSITELEM a CÍLEM je pak v tomto případě ČÁST MÍSTO CELKU, existuje však celá řada dalších metonymických vztahů.

Podobné metonymické vztahy můžeme nalézt rovněž v české slovo tvorbě. Například slovo *břicháč* užívá *břicho* jako část, prostřednictvím níž odkazuje k celému člověku, podobně jako v příkladu *nepřišla tam ani noha*.

Dosud vzniklo jen několik prací zabývajících se metonymií ve slovo tvorbě,⁶⁹ byly však zaměřeny pouze na anglický jazyk. Většina z těchto studií se soustředí na jediný afix (popř. úzkou skupinu afixů), nebo se zaměřují pouze na konverzi či kompozici.⁷⁰ Kognitivně zaměřená lingvistka Laura A. Janda se však jako první zaměřila na český jazyk a vytvořila systematickou studii zabývající se rolí metonymie v české slovo tvorbě.

Janda vytvořila databázi slov, která vychází z Dokulilovy slovo tvorné části *Mluvnice češtiny I.* (1986). Její databáze pak obsahuje 562 klasifikačních typů, které jsou utvářeny různými kombinacemi tří faktorů – typem metonymického vztahu, slovnědruhovou charakteristikou a sufixem. Autorka identifikovala 106 kategorií metonymických vztahů a 207 různých sufixů.⁷¹

Autorka zmiňuje, že Dokulilova teorie onomaziologických kategorií není v rozporu s metonymickou interpretací slovo tvorby, ačkoli Dokulil přímo o metonymii nehovoří. Onomaziologickou bázi Janda ztotožňuje s CÍLEM, onomaziologický příznak s NOSITELEM. Protože však Dokulil definuje pouze čtyři obecné pojmové kategorie (SUBSTANCE, VLASTNOST, DĚJ, OKOLNOST), rozhodla se autorka pro širší inventář metonymických vzorů, který byl vytvořen Peirsmanem a Geeraertsem.

⁶⁹ Např. Koch (1999), Panther a Thornburg (2002), Langacker (2009) a další.

⁷⁰ Janda, L. A. (2010) – s. 262.

⁷¹ Tamtéž – s. 265.

Aby bylo možné určit metonymický vztah mezi NOSITELEM a CÍLEM, je nutné je zařadit k určitému metonymickému vzoru/typu. Janda ve své studii přebírá široký inventář metonymických vzorů, který byl vytvořen Peirsmanem a Geeraertsem ve studii *Metonyms as a prototypical category (Metonymie jako prototypová/prototypická kategorie)*. Tyto vzory jsou výchozí pro určování NOSITELŮ a CÍLŮ v této práci:

Týkající se děje:	DĚJ, STAV, ZMĚNA STAVU, UDÁLOST, ZPŮSOB, ČAS
Týkající se účastníků:	AGENS (činitel děje), PRODUKT (výsledek) DĚJE, PATIENS (zasažený dějem), NÁSTROJ
Týkající se entit:	ENTITA, ABSTRAKCE, VLASTNOST, SKUPINA, VŮDCE (LÍDR), MATERIÁL, KVANTITA
Týkající se vztahu ČÁST – CELEK:	ČÁST, CELEK, OBSAH, NÁDOBA, UMÍSTĚNÝ, MÍSTO, VLASTNĚNÝ, VLASTNÍK

Tabulka 1: Typy NOSITELŮ (= fundujících slov) a CÍLŮ (= fundovaných slov).⁷²

Autorka přejímá přímo od Peirsmana a Geeraertse tyto metonymické vzory: ČÁST, CELEK, NÁDOBA, OBSAH, MÍSTO, UMÍSTĚNÝ, MATERIÁL, ČAS, STAV, ZPŮSOB, VLASTNÍK, VLASTNĚNÝ a VLASTNOST. Termíny DĚJ/UDÁLOST/PROCES jsou dále rozděleny na UDÁLOST, ZMĚNU STAVU a DĚJ; účastníci se dále dělí na AGENS (činitel děje), PRODUKT (výsledek) DĚJE, PATIENS (zasažený dějem) a NÁSTROJ; entity se pak rozdělují na ENTITU, ABSTRAKCI a VŮDCE. Jediný zcela nový termín, kterým Janda výčet doplňuje, je KVANTITA.⁷³

Je zcela nezbytné uvést, že metonymie v české slootovorbě se vyskytuje pouze u tří způsobů tvoření slov (a jejich kombinací) – derivace (konkrétně pak u sufixace), konverze a transflexe – přičemž Janda zmiňuje pouze sufixaci, neboť konverzi považuje za druh sufixace. Vznik databáze jazykového materiálu je tedy omezen touto hlavní podmínkou a je rovněž limitován řadou dalších faktorů, které je nutné zohlednit v praktické části práce, kde jsou tyto faktory také uvedeny.

⁷² Janda, L. A. (2010) – s. 261.

⁷³ Např. slovo *desítka*, které vychází z číslovky *deset*, může označovat *autobus* – metonymický vztah je pak KVANTITA místo ENTITY.

4. Výzkum

4.1 Postup při analýze

Před tím, než v následující části předložíme výsledky výzkumu, je nezbytné nastínit postup samotné analýzy jazykového materiálu.

Jak již bylo uvedeno, praktická část této práce je inspirována studií Laury A. Jandy *Role metonymie v české slovotvorbě*. Pro analýzu bylo nutné vytvořit databázi slov, na niž byla následně aplikována uvedená teorie. Pro následující analýzu byl zvolen jazykový materiál z knihy *Devatero pohádek* Karla Čapka a samotný výzkum je zaměřen na substantiva. Databáze jazykového materiálu byla vytvořena ze dvou pohádek zmíněného titulu – jedná se o *Pohádku pošťáckou* a *Pohádku tuláckou*. Na počátku analýzy byla excerpována všechna substantiva z uvedených pohádek, následně proběhlo další třídění těchto substantiv podle kritérií, jež jsou uvedeny a podrobněji popsány níže.

Bylo již řečeno, že metonymické vztahy můžeme nalézt pouze u slov (zde substantiv), která vznikla derivací (konkrétně sufixací), konverzí či transflexí.⁷⁴ Do databáze jazykového materiálu byly rovněž zařazeny postupy smíšené (vyskytla se zde prefixální sufixace a prefixální transflexe). Posléze byla tedy z excerpovaného materiálu vylučována taková substantiva, která těmito slovotvornými způsoby nevznikla.

Janda však ve své studii uvádí, že je nezbytné vznik a výběr databáze jazykového materiálu limitovat řadou **dalších podmínek**.⁷⁵ Metonymické vztahy totiž není možné nalézt v rámci Dokulilovy modifikační kategorie, z excerpovaného jazykového materiálu tedy bylo nutné vyloučit deminutiva, augmentativa, názvy přechýlené a názvy mláďat. Například u substantiv *hvězdička* (← *hvězda*), *názvisko* (← *název*) či *adresátka* (← *adresát*), která byla z analyzovaného materiálu vyřazena, totiž nedochází k přenosu významu v metonymickém slova smyslu, dochází pouze k jeho modifikaci (jak již napovídá samotný název *modifikační* kategorie). Metonymii dále

⁷⁴ Pojetí slovotvorných způsobů derivace, konverze a transflexe je popsáno v teoretické části této práce (v první kapitole Tvoření slov v českém jazyce a především v podkapitole 1.1 Způsoby tvoření slov v českém jazyce – 1.1.1 Derivace, 1.1.2 Konverze a transflexe). Vycházíme zde především z prvního dílu *Mluvnice češtiny* (1986) a z publikace *Slovo a jeho konverze* – Bednaříková, B. (2009).

⁷⁵ Janda, L. A. (2010) – s. 263–265.

nesignalizují vlastní jména, proto byla vyřazena rovněž antroponyma, hypokoristika, toponyma a chrématonyma.⁷⁶

Janda rovněž zmiňuje, že metonymii nelze identifikovat u deverbativních substantiv, neboť užití těchto sufixů pouze mění typ paradigmatu a nemá žádný specializovaný význam.⁷⁷ Pohled na deverbativní substantiva se v této práci liší, neboť deverbativní substantiva považujeme za vzniklá slovotvorným způsobem konverze, a navíc se domníváme, že se u těchto substantiv metonymický vztah **vyskytuje**.

Janda například ve své studii uvádí derivované slovo *žebrota* (← *žebrot*) jako ukázkou metonymického vztahu DĚJ (← ABSTRAKCE), tedy DĚJ MÍSTO ABSTRAKCE.⁷⁸ Pokud tedy Janda vyloučila z databáze substantiva deverbativní, pak by se zde neobjevilo slovo *žebrání* (← *žebrot*), které však významově v podstatě odpovídá slovu *žebrota*.⁷⁹ Metonymický vztah by mohl být opět identifikován jako DĚJ MÍSTO ABSTRAKCE, a proto byla v této práci deverbativní substantiva do databáze zahrnuta.

Z analyzovaného materiálu tedy byla vyřazena tato substantiva:

- Substantiva vzniklá jiným slovotvorným způsobem než je derivace, konverze a transflexe (popř. jejich kombinací);
- derivovaná substantiva vzniklá čistou prefixací;
- deminutiva, augmentativa, názvy přechýlené a názvy mláďat;
- antroponyma, hypokoristika, toponyma a chrématonyma.

Po vytvoření databáze jazykového materiálu, která obsahuje 193 slov, byla k derivovaným, konvertovaným a transflektovaným (tedy obecně fundovaným) substantivům přiřazena slova fundující. Byl tedy rozlišen NOSITEL (= vehicle; slovo fundující) a CÍL (= target; slovo fundované), a následně byla substantiva (NOSITEL i CÍL) zařazena k příslušnému metonymickému typu/vzoru. U slov byl rovněž určen slovotvorný způsob (SZ), jímž byla vytvořena, centrální slovotvorný formant (CSF)

⁷⁶ Důležité je uvést, že toto omezení se týká pouze CÍLE (tedy slova fundovaného). NOSITELEM (slovem fundujícím) vlastní jméno být může (v rámci analýzy se vyskytla např. tato vlastní jména – *Bugatti* → *bugatka*, *Wyandotti* → *wyandotka*).

⁷⁷ Janda, L. A. (2010) – s. 264.

⁷⁸ Užíváme zde DĚJ, abychom poukázali na ABSTRAKCI.

⁷⁹ Substantivum *žebrání* může být vnímáno jako dějovější, neboť vzniklo konverzí přímo ze slovesného tvaru, přesto je však jejich význam téměř synonymní.

a spoluformant slovotvorného formantu (SSF). V následující tabulce jsou uvedeny příklady z této fáze výzkumu:

NOSITEL → CÍL	NOSITEL → CÍL	SZ	CSF	SSF
pohádat → pohádka ⁸⁰	děj → produkt děje	sufixace	-k(a)	/ŽENA/
povolat (povolán) → povolání	děj → abstrakce	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň
loupit (n. loupež, loupežný) → loupežník	děj → agens (činitel děje)	sufixace	-ník(0)	/PÁN/
pást → pastýř	děj → agens (činitel děje)	sufixace	-(t)ýř(0)	á ~ a /MUŽ/
voda (n. vodní) → vodník	místo → umístěný	sufixace	-ník(0)	/PÁN/
pošta → pošťák	místo → umístěný	sufixace	-ák(0)	t ~ t' + /PÁN/
napsat → nápis	děj → produkt děje	konverze	-0 /HRAD/	a ~ á
vyhlásit → vyhláška	děj → produkt děje	sufixace	-k(a)	s ~ š /ŽENA/
úřadovat (n. úřad) → úřadovna	děj → místo	sufixace	-n(a)	/ŽENA/

Tabulka 2: Ukázka analyzovaných NOSITELŮ a CÍLŮ.

Je nutné upozornit na to, že při určování NOSITELE (slova fundujícího) jsme se často setkávali se situací, kdy bylo možno určit NOSITELŮ více. V těchto případech byla rozhodující příručka Miloše Dokulila *Tvoření slov v češtině 2*. Stejně jako u Dokulila je v této práci určen základní (hlavní, silnější) NOSITEL a v závorkách jsou uvedeny další možnosti, metonymický vzor je však určen pouze u NOSITELE „hlavního“.

Například u slova *vodník* je možné určit jako NOSITELE slovo *voda*, rovněž však slovo *vodní*. Podle NOSITELE pak může být metonymický vztah určen buď jako MÍSTO ZA UMÍSTĚNÉHO⁸¹ nebo VLASTNOST MÍSTO ENTITY. Vzhledem k tomu, že určování metonymických vzorů u všech možných NOSITELŮ, tedy slov fundujících, by značně zkomplikovalo další analýzu, rozhodli jsme se vždy určit metonymický vztah mezi „hlavním“ NOSITELEM a CÍLEM.

Dále je nutné zmínit, že ne vždy je určení metonymického vzoru zcela jednoznačné. Například slovo *psaní* (← *psát*) může být chápáno ve významu *dopis, list, zpráva*. V tomto případě je metonymický vzor určen jako PRODUKT DĚJE (← DĚJ). Psaní však může být posuzováno rovněž ve významu *činnosti, aktu psaní, písemného*

⁸⁰ V případě substantiva *pohádka* postupně došlo k posunu významu, neboť původní význam byl *hádanka, podobenství, hádka, spor, smyšlenka* či *nepravda* (Rejzek, J. (2001) – s. 482). Dnes již vstoupil do popředí význam nějakého *vyprávění o nadpřirozených bytostech*.

⁸¹ V rámci metonymických vztahů, v nichž se vyskytuje metonymický vzor MÍSTO, je užito předložky ZA, aby bylo vyjádření srozumitelné.

zaznamenávání. Poté je však metonymický vzor jiný, a to ABSTRAKCE (← DĚJ).⁸² Podobně například slovo *vrták* (← *vrtat*) může být chápáno jako NÁSTROJ, v případě naší analýzy je však u tohoto slova určen metonymický vzor ENTITA, neboť se jedná o expresivní užití slova vzhledem k osobě (*člověk, který něco zvrтал; nešika, nemotora*). V těchto případech tedy rozhoduje **kontext** a **aktualizovaný význam** slova v analyzovaném textu.

Odlišný druh této nejednoznačnosti se vyskytuje například u slova *vinice* (← *víno*). V tomto případě je totiž možné klasifikovat metonymický vztah jako UMÍSTĚNÝ ZA MÍSTO. Tento příklad nejednoznačnosti ve své studii zmiňuje sama Janda, která však v souvislosti se substantivem *vinice* zmiňuje možnost klasifikace OBSAH MÍSTO NÁDOBY (a metonymický vztah UMÍSTĚNÝ ZA MÍSTO zde uvádí jako druhotný).⁸³ V této práci však byl metonymický vztah mezi slovem *víno* a *vinice* určen jako UMÍSTĚNÝ ZA MÍSTO, proto je zřetelné, že při nejednoznačnosti často rozhoduje jazykový cit uživatele jazyka a opět již zmiňovaný kontext.

Dalším problematickým jevem, který se v rámci analyzovaného jazykového materiálu vyskytoval, je **tzv. zastřená motivace**. V těchto případech totiž slovo základové již není tak výrazně pocíťováno jako motivující/fundující a vztah motivace není zřetelný, přesto však identifikovat lze (např. *slepý* → *slepice*, *pohádat* → *pohádka*, popř. *droga* → *drogista*). Například u posledně zmiňovaného slova dnes již vstupuje do popředí souvislost se slovem *drogérie*, neboť pro označení chemikálie se již slovo *droga* neuvádí. Přesto je však slovo *drogista* (AGENS⁸⁴) primárně motivováno slovem *droga* (PATIENS), proto je v této práci určen metonymický vztah jako PATIENS MÍSTO AGENTU.

Velmi silně zastřená motivace pak byla identifikována u substantiv *nekňuba* a *nemehlo*. Motivace substantiva *nekňuba* vychází pravděpodobně z verba **kňoubat se*, jež však nebylo doloženo. Význam tohoto slovesa je *zdlouhavě něco dělat* (kňoubat se s něčím), negativní prefix *ne-* je u substantiva nadbytečný.⁸⁵ V tomto případě pak substantivum *nekňuba* vzniklo konverzí typu *verbum* → *substantivum* (podobně jako *nadívát se* → *nádiva*, *nezdobit* → *nezdoba*) a metonymický vztah zde

⁸² Metonymický vztah je v prvním případě klasifikován jako DĚJ ZA PRODUKT DĚJE, v případě druhém pak jako DĚJ ZA ABSTRAKCI.

⁸³ Janda, L. A. (2010) – s. 266–267.

⁸⁴ Obchodník s drogami, ten, kdo *prodává* drogy (proto AGENS).

⁸⁵ Machek, V. (1968) – s. 395.

byl určen jako DĚJ MÍSTO AGENTU. Jiná možnost motivace je pak substantivum *kuba*, tedy lidové označení pro *hlupáka* (vycházející z vlastního jména Kuba), s přítomností typické expresivní hláskové skupiny *kň-* (*kňourat*, *kňučet* atd.).⁸⁶ Substantivum *nemehlo* je pravděpodobně motivováno staročeským slovesem *mehnúti*, jehož význam je *mihnout*, *pohnout*, *hýbat* (význam substantiva *nemehlo* je tedy *člověk, který se nepohybuje obratně, nešika, nemotora*).⁸⁷ Substantivum *nemehlo* pak vychází z l-ového přičestí tohoto slovesa, proto je zde určen opět slovotvorný způsob konverze typu *verbum* → *substantivum* **nemehnúti/nemehl/* → *nemehlo* (podobně jako **pomést/pometl/* → *pometlo*, **potrhnout/potrhl/* → *potrhlo*), metonymický vztah zde byl určen jako DĚJ MÍSTO ENTITY.

V databázi jazykového materiálu se dále vyskytovala slova, u nichž byl směr fundace identifikován jako obousměrný (např. *pomoci* ↔ *pomoc*, *odpovědět* ↔ *odpověď*). Tak jako u uvedených příkladů v závorce je u všech slov tento směr v databázi naznačen obousměrnou šipkou.

4.2 Vlastní analýza databáze slov

Jak již bylo zmíněno výše, databáze excerpovaného jazykového materiálu v této práci obsahuje 193 substantiv, která byla následně rozdělena podle jednotlivých metonymických vzorů, sufixů a typu konverze či transflexe. Další výzkum, který je předložen v této práci, se soustředí především na počet slov (výskytů) v jednotlivých kategoriích metonymických vztahů, počet slov v rámci jednotlivých sufixů či typů konverze a transflexe, a rovněž na to, jaký metonymický vzor a slovní druh převládá u NOSITELE⁸⁸ a CÍLE.

4.2.1 Analýza metonymických vztahů

V databázi jazykového materiálu bylo identifikováno 33 druhů metonymických vztahů. V následující části jsou tyto kategorie okomentovány především s ohledem na výskyt slov v rámci těchto kategorií a také jsou zde uvedeny sufixy, které se v daných kategoriích nacházely. Kategorie s počtem slov v nich nalezených jsou uvedeny v tabulce na následující straně.

⁸⁶ Rejzek, J. (2001) – s. 407.

⁸⁷ Machek, V. (1968) – s. 395; Rejzek, J. (2001) – s. 407.

⁸⁸ Jinými slovy, jaký metonymický vzor a slovní druh slouží nejčastěji jako slovo fundující.

	NOSITEL → CÍL	Počet slov
1	DĚJ → ABSTRAKCE	43
2	VLASTNOST → ENTITA	24
3	DĚJ → AGENS (ČINTEL DĚJE)	23
4	DĚJ → PRODUKT DĚJE	14
5	VLASTNOST → ABSTRAKCE	11
6	DĚJ → ENTITA	8
7	DĚJ → NÁSTROJ	8
8	MÍSTO → UMÍSTĚNÝ	7
9	UMÍSTĚNÝ → MÍSTO	6
10	DĚJ → PATIENS (ZASAŽENÝ DĚJEM)	6
11	PATIENS (ZASAŽENÝ DĚJEM) → AGENS (ČINTEL DĚJE)	4
12	KVANTITA → ENTITA	4
13	ABSTRAKCE → AGENS (ČINTEL DĚJE)	4
14	DĚJ → UDÁLOST	3
15	PRODUKT DĚJE → AGENS (ČINTEL DĚJE)	3
16	SKUPINA → ENTITA	3
17	DĚJ → MÍSTO	2
18	VLASTNOST → MÍSTO	2
19	ENTITA → ENTITA	2
20	ABSTRAKCE → ABSTRAKCE	2
21	MATERIÁL → ENTITA	2
22	VLASTNOST → UDÁLOST	1
23	VLASTNOST → SKUPINA	1
24	MÍSTO → MÍSTO	1
25	ENTITA → MÍSTO	1
26	ABSTRAKCE → PATIENS (ZASAŽENÝ DĚJEM)	1
27	STAV → ABSTRAKCE	1
28	STAV → MÍSTO	1
29	STAV → NÁSTROJ	1
30	OBSAH → NÁDOBA	1
31	ČÁST → CELEK	1
32	CELEK → ČÁST	1
33	AGENS (ČINTEL DĚJE) → ABSTRAKCE	1

Tabulka 3: Počet slov (výskytů) v rámci jednotlivých metonymických vztahů.

Jak je patrné z uvedené tabulky, tak nejčastějším identifikovaným metonymickým vztahem je DĚJ MÍSTO ABSTRAKCE. V rámci analyzovaných substantiv tedy bylo nejčastěji využito DĚJE k poukázání na určitou ABSTRAKCI. Přestože do této kategorie patří 43 substantiv, tak pouze 8 z nich vzniklo derivací. V rámci této kategorie byly identifikovány pouze 3 sufixy, a to -b(a), -ost(0) a -ež(0) (*sloužit* → *služba*, *litovat* → *litost*, *loupit* → *loupež*). Ačkoli je počet slov v této metonymické kategorii největší, počet sufixů je v porovnání s dalšími kategoriemi

poměrně malý. Všechna ostatní slova v rámci tohoto metonymického vztahu totiž vznikla slovotvorným způsobem konverze (typ verbum → substantivum; např. *překvapit /překvapen/* → *překvapení*, *šramotit* → *šramot*). Takovýto vysoký počet slov vzniklých konverzí lze přičítat tomu, že do naší analýzy spadají také substantiva verbální, neboť všechna tato substantiva náleží právě k tomuto metonymickému vztahu.⁸⁹

Druhým nejčastějším metonymickým vztahem je pak VLASTNOST MÍSTO ENTITY, v němž bylo identifikováno celkem 24 substantiv. V rámci této kategorie vzniklo 19 substantiv slovotvorným způsobem derivace (15 substantiv vzniklo sufixací – např. *dobrý* → *dobrák*, 4 substantiva desufixací – např. *darebný* → *dareba*) a bylo zde nalezeno 8 sufixů (-ic(e), -ák(0), -ník(0), -ek(0), -ec(0), -enec(0), -ík(0), -och(0)). Zbýlých 5 slov vzniklo konverzí, a to typem adjektivum → substantivum (např. *mužský /adj./* → *mužský /subst./*).

Třetí nejčetnější kategorií je DĚJ MÍSTO AGENTU/ČINITELE DĚJE (např. *strážit* → *strážník*, *stvořit* → *stvořitel*). V této kategorii bylo identifikováno 23 substantiv, z nichž 14 vzniklo sufixací a 9 konverzí (typ verbum → substantivum, např. *nadívat se* → *nádiva*). V této kategorii bylo nalezeno celkem 10 sufixů, a to -ník(0), -tel(0), -ák(0), -č(0), -č(i), -ek(0), -ík(0), -(t)ýř(0), -c(e), -ouch(0).

V rámci metonymického vztahu DĚJ MÍSTO PRODUKTU DĚJE bylo identifikováno celkem 14 substantiv (např. *zaslat* → *zásilka*, *vyrobit* → *výrobek*, *krájet* → *krajíc*). Šest z nich pak vzniklo sufixací (sufixy -k(a), -ek(0), -íc(0)), ostatní slova vznikla konverzí typu verbum → substantivum (*napsat* → *nápis*)

Pátým metonymickým vztahem, v němž bylo excerpováno celkem 11 slov, je VLASTNOST MÍSTO ABSTRAKCE (např. *zbytečný* → *zbytečnost*, *rychlý* → *rychlost*). Deset z těchto slov bylo vytvořeno slovotvorným způsobem derivace, přičemž sedmkrát se zde objevil sufix -ost(0), dále pak sufix -ot(a), -ek(0) a -stv(i). Pouze jedno slovo vzniklo konverzí, a to typem adjektivum → substantivum (*horký* → *horko*).

⁸⁹ Kromě již zmiňovaného *psaní*, jehož význam je v tomto případě *dopis, list*, metonymický vztah je tedy určen jako DĚJ MÍSTO PRODUKTU DĚJE.

Další metonymické vztahy se vyskytly v rámci jazykového materiálu v těchto počtech slov: DĚJ MÍSTO ENTITY (8; např. *capat* → *cápek*), DĚJ MÍSTO NÁSTROJE (8; *spojit* → *spojka*), MÍSTO ZA UMÍSTĚNÉHO (7; *młyn* → *mlynář*), UMÍSTĚNÝ ZA MÍSTO (6; *král* → *království*) a DĚJ MÍSTO PATIENTU (6; *požívat* → *požívatina*).

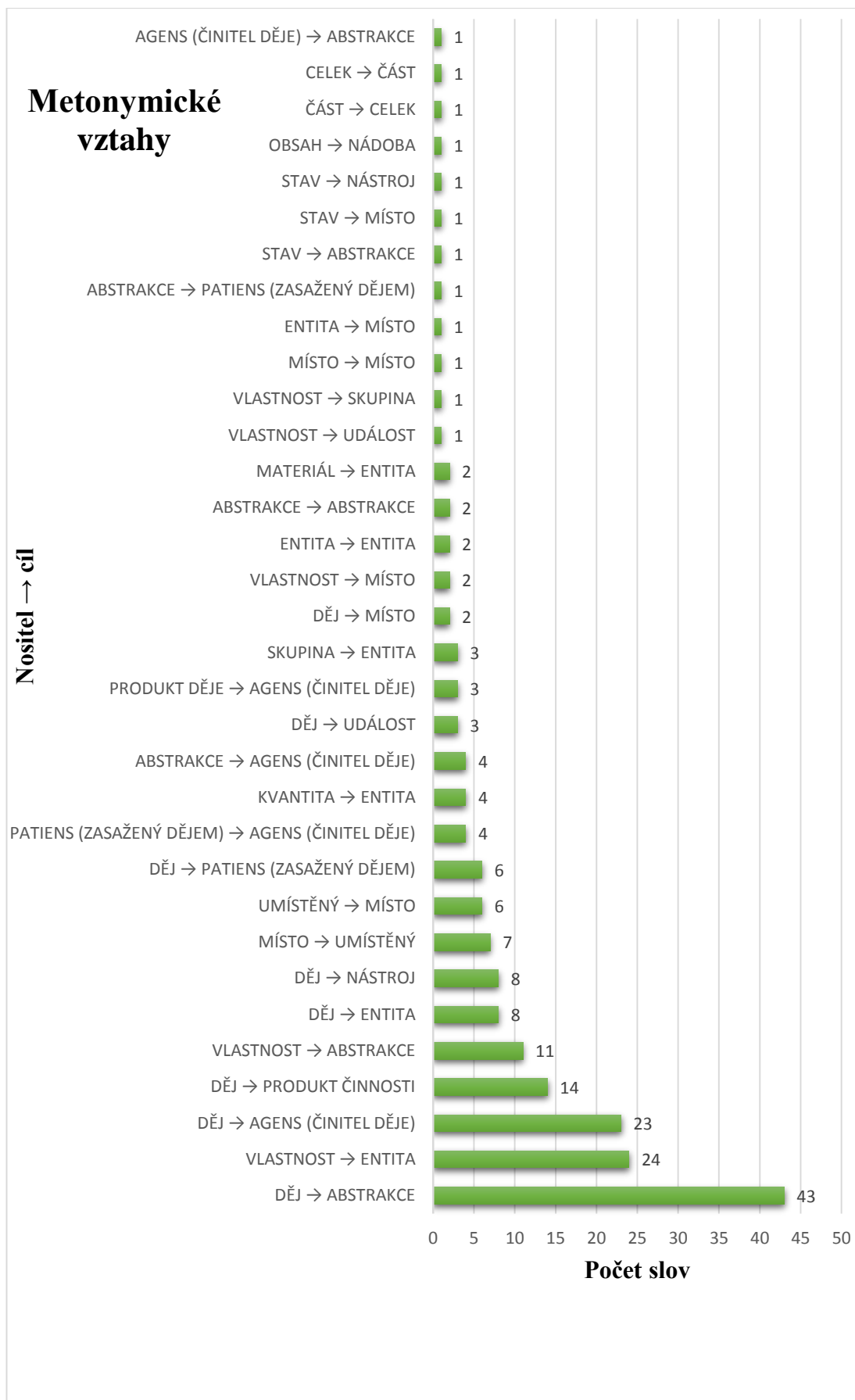
Čtyřikrát zde byl identifikován vztah PATIENS MÍSTO AGENTU (*zámek* → *zámečník*), KVANTITA MÍSTO ENTITY (*sedm* → *sedmička*) a ABSTRAKCE MÍSTO AGENTU (*reverze* → *revertent*). Třikrát se pak vyskytl metonymický vztah DĚJ MÍSTO UDÁLOSTI (*přednášet* → *přednáška*), PRODUKT DĚJE MÍSTO AGENTU (*truhla* → *truhlář*) a SKUPINA MÍSTO ENTITY (*četa* → *četník*).

Dvakrát se v jazykovém materiálu vyskytly vztahy DĚJ ZA MÍSTO (*popravit* → *popraviště*), VLASTNOST ZA MÍSTO (*silný* → *silnice*), ENTITA MÍSTO ENTITY (*Bugatti* → *bugatka*), ABSTRAKCE MÍSTO ABSTRAKCE (*řád* → *pořádek*) a MATERIÁL MÍSTO ENTITY (*nikl* → *niklák*).

Pouze jednou se v rámci jazykového materiálu vyskytují tyto metonymické vztahy: VLASTNOST MÍSTO UDÁLOSTI (*veselý* → *veselka*), VLASTNOST MÍSTO SKUPINY (*holý* → *holota*), MÍSTO ZA MÍSTO (*hrana* → *hranice*), ENTITA ZA MÍSTO (*tovar* → *továrna*), ABSTRAKCE MÍSTO PATIENTU (*šup* → *šupák*), STAV MÍSTO ABSTRAKCE (*čekat* → *čekání*), STAV ZA MÍSTO (*stát* → *stanice*), STAV MÍSTO NÁSTROJE (*sedat* → *sedadlo*), OBSAH MÍSTO NÁDOBY (*peří* → *peřina*), ČÁST MÍSTO CELKU (*střecha* → *přístřeší*), CELEK MÍSTO ČÁSTI (*město* → *náměstí*) a AGENS MÍSTO ABSTRAKCE (*zloděj* → **zlodějčovina*⁹⁰).

Pro ilustraci na následující stránce přikládáme graf, v příloze je pak uvedena celá tabulka jednotlivých kategorií metonymických vztahů.

⁹⁰ Pravděpodobně se jedná o pravděpodobně expresivní tvoření analogické ke *krejčí* → *krejčovina*.

Graf 1: Počet slov (výskytů) v rámci jednotlivých metonymických vztahů.

4.2.2 Analýza NOSITELE

NOSITEL (metonymický vzor)	Počet slov
DĚJ	107
VLASTNOST	39
MÍSTO	8
ABSTRAKCE	7
UMÍSTĚNÝ	6
PATIENS	4
KVANTITA	4
ENTITA	3
STAV	3
PRODUKT DĚJE	3
SKUPINA	3
MATERIÁL	2
AGENS	1
OBSAH	1
CELEK	1
ČÁST	1

NOSITEL (slovní druh)	Počet slov
VERBA	110
SUBSTANTIVA	40
ADJEKTIVA	39
NUMERALIA	4

Tabulka 4 a 5: Počet slov podle metonymického vzoru a podle slovního druhu (NOSITEL).

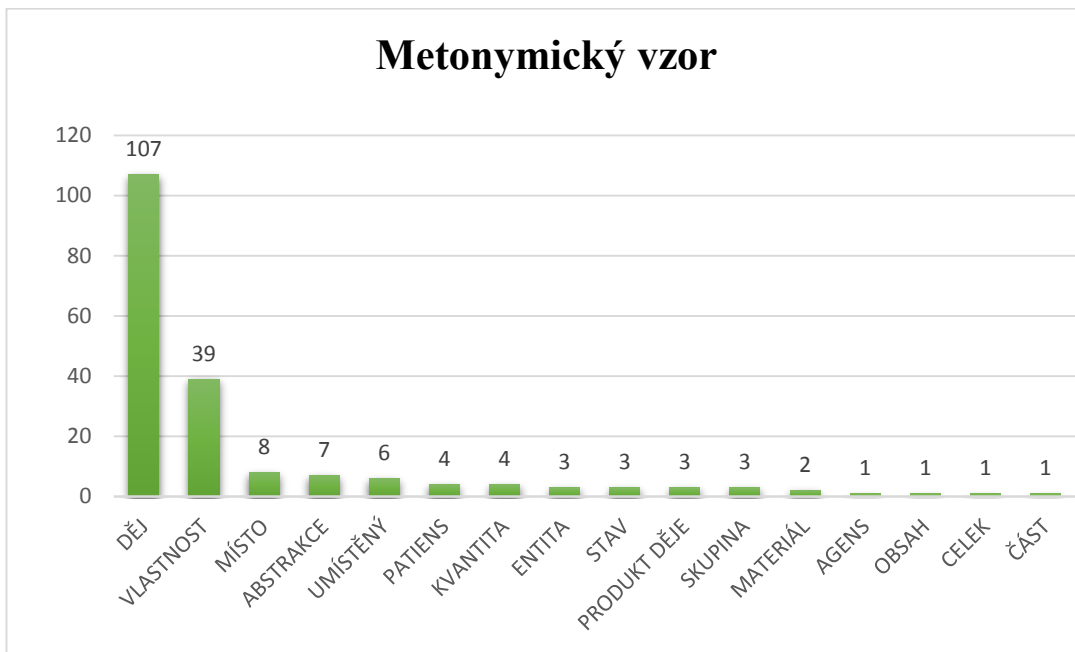
Jak je patrné z tabulky číslo 4, tak nejčastějším typem NOSITELE je DĚJ (např. *stvořit* → *stvořitel*, *vyhlásit* → *vyhláška*). Tento metonymický vzor se nachází jako NOSITEL v 8 kategoriích metonymických vztahů a celkově se objevuje u 107 slov.

Ačkoli ve většině případů metonymickému vzoru DĚJ odpovídá slovním druhem verbum, není tomu tak vždy. Verba totiž mohou rovněž odpovídat metonymickému vzoru STAV, pokud se jedná o verba stavová neboli statická (např. *stát* → *stanice*, *čekat* → *čekání*). Sloveso se tedy jako NOSITEL (slovo fundující) objevilo celkem u 110 slov z databáze, a je tak nejčastějším slovním druhem vyjadřujícím NOSITELE.

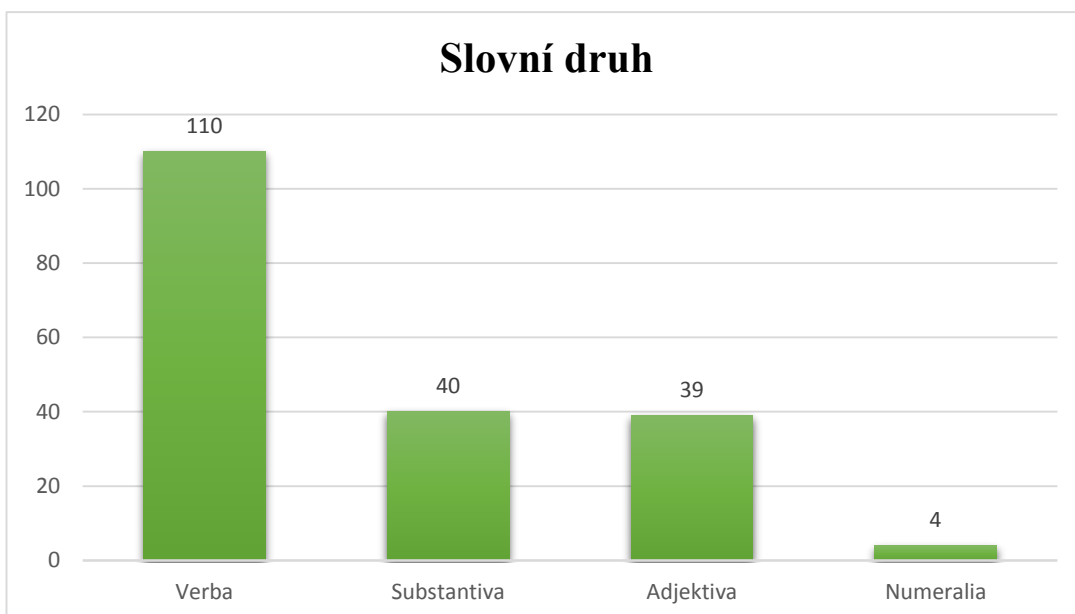
Druhým nejčastějším typem NOSITELE je VLASTNOST (např. *mrňavý* → *mrňavec*, *rychlý* → *rychlost*), jež byla identifikována v 5 kategoriích metonymických vztahů. VLASTNOST se objevuje jako NOSITEL u 39 slov, počtem slov se tedy přesně shoduje s počtem adjektiv. Přesto však adjektiva neodpovídají druhému nejčastějšímu slovnímu druhu pro NOSITELE, neboť všechny další metonymické vzory (MÍSTO, ABSTRAKCE, UMÍSTĚNÝ atd.) odpovídají substantivům. Těch bylo v celkovém součtu identifikováno 40, tedy o jedno více než adjektiv. Výjimku pak tvoří numeralia, která slouží pro vyjádření KVANTITY (např. *sedm* → *sedmička*, *devět* → *devítka*).

Z analýzy tedy vyplývá, že slova fundující jsou ve slootvorbě substantiv (v rámci našeho jazykového materiálu) nejčastěji verba, za nimiž s velkým odstupem následují substantiva a adjektiva.

Pro přehlednost opět uvádíme grafy k uvedeným tabulkám:

Graf 2: Počet slov v rámci metonymického vzoru (NOSITEL).

Graf 3: Počet slov v rámci slovního druhu (NOSITEL).

4.2.3 Analýza CÍLE

V uvedené tabulce je předloženo, kolik CÍLŮ (slov fundovaných) bylo identifikováno v rámci daných metonymických vzorů. Tři nejčastější CÍLE zde jsou následně více okomentovány.

CÍL (metonymický vzor)	Počet slov
ABSTRAKCE	58
ENTITA	43
AGENS (ČINITEL DĚJE)	34
PRODUKT DĚJE	14
MÍSTO	13
NÁSTROJ	9
UMÍSTĚNÝ	7
PATIENS (ZASAŽENÝ DĚJEM)	7
UDÁLOST	4
SKUPINA	1
NÁDOBA	1
CELEK	1
ČÁST	1

Tabulka 6: Počet slov v rámci metonymického vzoru (CÍL).

Z tabulky je zřetelné, že nejčastějším CÍLEM je ABSTRAKCE, za níž následuje ENTITA a AGENS (ČINITEL DĚJE). Pokud výsledek porovnáme s předcházející analýzou NOSITELE, je zřejmé, že rozdíl mezi první a druhou pozicí není tak velký, jako tomu bylo právě u NOSITELE.

Vzhledem k tomu, že v našem výzkumu je CÍLEM vždy substantivum, není zde možné srovnání počtu výskytů v rámci jednotlivých slovních druhů a metonymických vzorů, jako tomu bylo u NOSITELE. Je však možné říci, že při tvoření slov derivací (sufixací, desufixací a prefixální sufixací), konverzí a transflexí vzniká nejčastěji ABSTRAKCE.

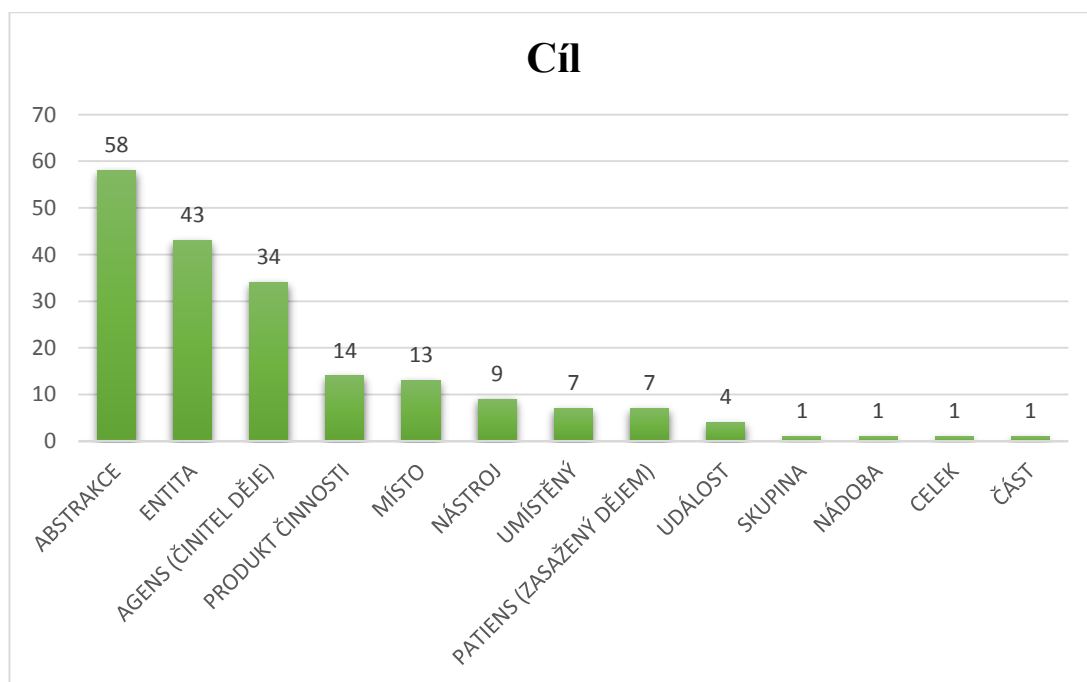
Opět je nutné zmínit, že vyšší počet CÍLŮ zařazených k tomuto metonymickému vzoru, je pravděpodobným důsledkem zařazení deverbativních substantiv (vzniklých konverzí), která se ve většině případů k tomuto vzoru řadí. Ze sufixů se pak na utváření CÍLŮ metonymického vzoru ABSTRAKCE nejvíce podílí sufix **-ost(0)** (9 výskytů), dále pak **-b(a)** (4 výskyty), **-ež(0)** (2) a **-ek(0)** (2)⁹¹. Pouze jednou se zde objevily

⁹¹ V jednom případě je pak sufix **-ek** kombinován s prefixem **po-** (*řád* → *pořádek*). Substantivum tedy vzniklo prefixální sufixací.

sufixy **-ot(a)**, **-stv(í)** a **-(č)ovin(a)**. Z celkového počtu ABSTRAKČÍ je tedy 20 slov derivovaných (resp. vzniklých sufixací, popř. prefixální sufixací), zbylých 38 slov vzniklo konverzí a transflexí. U slov konvertovaných je nejčastější konverze typu verbum → substantivum (36 slov), poté typu adjektivum → substantivum (1 slovo). Jedno substantivum pak vzniklo prefixální transflexí (*síla* → *násilí*).

Druhým nejčastějším CÍLEM je ENTITA, na jejíž utváření se podílí celkem 11 sufixů. Nejvíce ENTIT bylo utvořeno sufixem **-k(a)** (7), dále pak **-ák(0)** (6), **-ic(e)** (4), **-ek(0)** (3), **-ník(0)** (2), **-ec(0)** (2), **-ík(0)** (2). Pouze jednou se vyskytly sufixy **-nic(e)**, **-enec(0)**, **-dl(o)** a **-och(0)**. Čtyři substantiva pak vznikla desufixací. Celkem tedy vzniklo 34 substantiv derivací (30 sufixací a 4 desufixací), zbylých 9 vzniklo konverzí (5 typem adjektivum → substantivum, 4 typem verbum → substantivum).

Jako třetí nejčastější CÍL byl určen AGENS, na jehož vzniku se podílí vysoký počet sufixů (celkem 15) a 1 typ konverze. U AGENTU byly identifikovány tyto sufixy: **-ník(0)** (5), **-ák(0)** (3), **-ář(0)** (3), **-tel(0)** (2), **-č(0)** (2). Pouze jednou se vyskytl sufix **-č(í)**, **-ek(0)**, **-ík(0)**, **-ýř(0)**, **-c(e)**, **-ec(0)**, **-ouch(0)**, **-ent(0)**, **-ist(a)** a **-at(0)**. Dvacet pět substantiv tedy vzniklo sufixací, zbylých 9 konverzí typu verbum → substantivum.

Graf 4: Počet slov v rámci metonymického vzoru (CÍL).

4.2.4 Analýza slov derivovaných

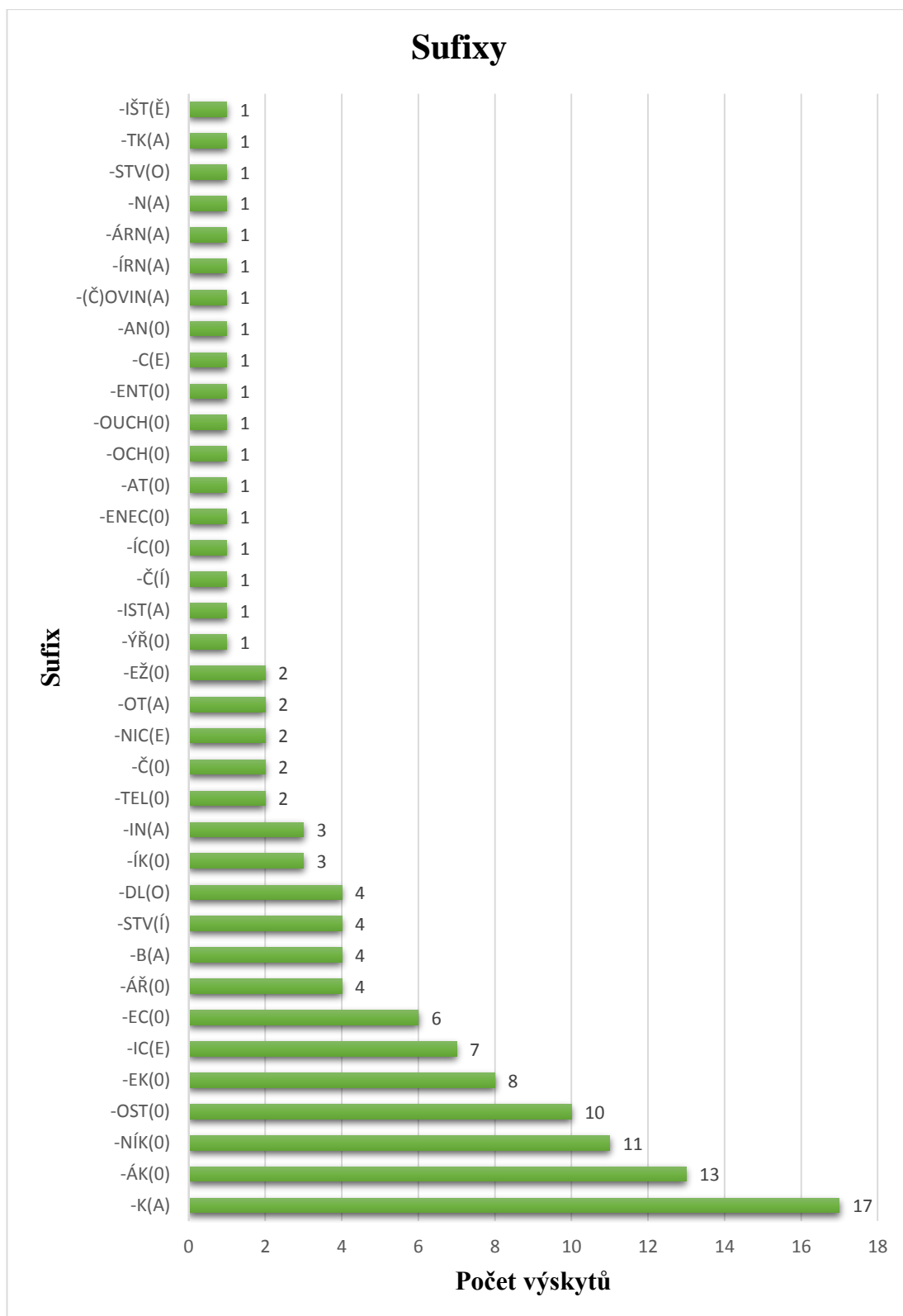
V databázi jazykového materiálu bylo nalezeno celkem 126 substantiv vzniklých slovo tvorným způsobem derivace, konkrétně sufixací, desufixací a objevil se zde také jeden případ prefixální sufixace. V následující tabulce jsou předloženy sufixy, jež byly v rámci jazykového materiálu identifikovány, v další části je k nim uveden komentář.

	Sufix	Počet slov		Sufix	Počet slov
1	-K(A) /var. -IČK(A)/	17	21	-Č(Í)	1
2	-ÁK(0)	13	22	-ÍC(0)	1
3	-NÍK(0)	11	23	-ENEC(0)	1
4	-OST(0)	10	24	-AT(0)	1
5	-EK(0)	8	25	-OCH(0)	1
6	-IC(E)	7	26	-OUCH(0)	1
7	-EC(0)	6	27	-ENT(0)	1
8	-ÁŘ(0)	4	28	-C(E)	1
9	-B(A) /var. -TB(A), -OB(A)/	4	29	-AN(0)	1
10	-STV(Í)	4	30	-(Č)OVIN(A)	1
11	-DL(O)	4	31	-ÍRN(A)	1
12	-ÍK(0)	3	32	-ÁRN(A)	1
13	-IN(A)	3	33	-N(A)	1
14	-TEL(0)	2	34	-STV(O)	1
15	-Č(0)	2	35	-TK(A) /resp. -TK(O)/	1
16	-NIC(E)	2	36	-IŠT(Ě)	1
17	-OT(A)	2			
18	-EŽ(0)	2			
19	-ÝŘ(0)	1			
20	-IST(A)	1			

Tabulka 7: Suffixy identifikované u slov vzniklých derivací (sufixací a prefixální sufixací).

Jak již bylo uvedeno, Janda ve své studii identifikovala celkem 207 sufixů. Vzhledem k tomu, že v této práci pracujeme pouze se substantivy, tak je zřejmé, že tento počet v této analýze musí být logicky nižší. Janda také pracovala s uměle vytvořeným jazykovým materiálem, kterým se snažila postihnout veškerá slova vzniklá sufixací (konverzí a transflexí, neboť je Janda považuje za druh sufixace). V této práci naopak pracujeme s živým textem, proto se zde nutně všechny sufixy pro tvorbu substantiv s velkou pravděpodobností objevit nemohou. Navíc sufixaci, konverzi a transflexi odlišujeme jako různé slovo tvorné způsoby, a komentujeme je tedy zvlášť.

Pro přehlednost opět přikládáme graf k předcházející tabulce, který znázorňuje počet výskytů jednotlivých sufixů v rámci jazykového materiálu. V příloze pak uvedeme tabulku kompletní databáze jazykového materiálu rozčleněnou podle sufixu.

Graf 5: Počet výskytů jednotlivých sufixů.

4.2.4.1 Sufix -K(A)

V excerpovaném jazykovém materiálu bylo nalezeno celkem 36 sufixů, z nichž je nejproduktivnějším sufix **-k(a)** (s variantou **-ičk(a)**), který se zde objevil u 17 substantiv. CÍL u těchto slov pak patří k těmto metonymickým vzorům: NÁSTROJ (např. *spojka*), PRODUKT DĚJE (*vyhláška*), ENTITA (*wyandotka*) nebo UDÁLOST (*veselka*). Celkově bylo u tohoto sufixu identifikováno 8 kategorií metonymických vztahů (DĚJ MÍSTO NÁSTROJE, DĚJ MÍSTO PRODUKTU DĚJE, DĚJ MÍSTO ENTITY, DĚJ MÍSTO UDÁLOSTI, KVANTITA MÍSTO ENTITY, SKUPINA MÍSTO ENTITY, VLASTNOST MÍSTO UDÁLOSTI a ENTITA MÍSTO ENTITY).

4.2.4.2 Sufix -ÁK(0)

Druhým nejproduktivnějším sufixem, který byl nalezen u 13 substantiv, je sufix **-ák(0)**. Tento sufix pak slouží pro vyjádření ENTITY (např. *chudák*), AGENTU (*tulák*), NÁSTROJE (*rypák*), UMÍSTĚNÉHO (*pošťák*) a PATIENTU (*šupák*). Celkem bylo u tohoto sufixu identifikováno 9 metonymických vztahů (VLASTNOST MÍSTO ENTITY, DĚJ MÍSTO AGENTU, DĚJ MÍSTO NÁSTROJE, MÍSTO ZA UMÍSTĚNÉHO, DĚJ MÍSTO ENTITY, ABSTRAKCE MÍSTO AGENTU, ABSTRAKCE MÍSTO PATIENTU, SKUPINA MÍSTO ENTITY a MATERIÁL MÍSTO ENTITY). Přestože byl tedy tento sufix identifikován u menšího počtu slov než sufix **-k(a)**, rozmanitost jeho metonymických vztahů je mírně vyšší.

4.2.4.3 Sufix -NÍK(0)

Sufix **-ník(0)** se v rámci jazykového materiálu nachází u 11 substantiv, přičemž slouží především pro vyjádření UMÍSTĚNÉHO (např. *vodník*), AGENTU (*loupežník*) a ENTITY (*četník*). V poměru k počtu nalezených substantiv je tedy počet metonymických vzorů pro CÍL nízký. U tohoto sufixu pak bylo rozlišeno 6 metonymických vztahů (MÍSTO ZA UMÍSTĚNÉHO, DĚJ MÍSTO AGENTU, VLASTNOST MÍSTO ENTITY, PATIENS MÍSTO AGENTU, PRODUKT DĚJE MÍSTO AGENTU a SKUPINA MÍSTO ENTITY).

4.2.4.4 Sufix -OST(0)

Sufix **-ost(0)** byl identifikován u 10 substantiv a jeho CÍLEM je ve většině případů ABSTRAKCE (např. *radost*, *rychlost*, *lítost*), pouze v jednom případě se jedná o MÍSTO (*místnost*). U tohoto sufixu byl rovněž nalezen poměrně nízký počet metonymických vztahů, a to pouze 3 (VLASTNOST MÍSTO ABSTRAKCE, DĚJ MÍSTO ABSTRAKCE a VLASTNOST ZA MÍSTO).

4.2.4.5 Sufix -EK(0)

Sufix **-ek(0)** byl nalezen u 8 substantiv a slouží pro vyjádření PRODUKTU DĚJE (např. *výrobek*, *skrojek*), ENTITY (*spodek*), ABSTRAKCE (*smutek*) a AGENTU (*dudek*). Počet metonymických vztahů u tohoto sufixu je pak 6 (DĚJ MÍSTO PRODUKTU DĚJE, VLASTNOST MÍSTO ENTITY, DĚJ MÍSTO ENTITY, VLASTNOST MÍSTO ABSTRAKCE, ABSTRAKCE MÍSTO ABSTRAKCE a DĚJ MÍSTO AGENTU). K sufixu **-ek(0)** bylo zařazeno rovněž slovo pořádek, na jehož tvorbě se podílel rovněž prefix *po-* (*řád* → *pořádek*), vzniklo tedy slovotvorným způsobem prefixálně-sufixálním. Význam prefixu *po-* je v tomto případě zásadní, neboť pokud by se na tvorbě slova nepodílel a vyskytoval by se zde pouze sufix **-ek(0)** (*řád* → *řádek*; ve významu *malý řád*, pokud tento význam považujeme za možný), tak by vzniklé substantivum nebylo do databáze vůbec zařazeno, neboť by se jednalo o deminutivum (a tedy z jazykového materiálu vyloučenou modifikační kategorií).

4.2.4.6 Ostatní sufixy

U ostatních sufixů, jejichž výskyt se pohybuje od dvou do sedmi slov, je pak nejvyšší počet metonymických vztahů nalezen u sufixů **-ic(e)**, **-ec(0)** a **-dl(o)** (konkrétně 4 metonymické vztahy). Tři metonymické vztahy pak byly identifikovány u sufixů **-ář(0)** a **-ík(0)**, dva metonymické vztahy u sufixů **-stv(í)**, **-in(a)**, **-nic(e)** a **-ot(a)**.

Pouze jeden metonymický vztah byl pak nalezen u těchto sufixů: **-b(a)** (s variantami **-tb(a)** a **-ob(a)**), **-tel(0)**, **-č(0)**, **-ež(0)** a logicky u všech sufixů, které se v rámci jazykového materiálu vyskytují pouze jednou (**-(t)ýř(0)**, **-ist(a)**, **-č(í)**, **-íc(0)**, **-enec(0)**, **-at(0)**, **-och(0)**, **-ouch(0)**, **-ent(0)**, **-c(e)**, **-an(0)**, **-(č)ovin(a)**, **-írn(a)**, **-árn(a)**, **-n(a)**, **-stv(o)**, **-tk(a)** /resp. **-tk(o)**/ a **-išt(ě)**).

4.2.4.7 Desufixace

V rámci jazykového materiálu byla identifikována čtyři substantiva vzniklá desufixací (např. *darebný* → *dareba*, *ničemný* → *ničema*), u nichž byl rovněž nalezen metonymický vztah, a to VLASTNOST MÍSTO ENTITY. Došli jsme tedy k závěru, že také u desufixace můžeme nalézt metonymické vztahy, není tomu tak však u sufixace opětovné. Z databáze bylo např. vyloučeno substantivum *slunko* (← *slunce*), protože záměnou sufixu se význam nemění, pouze je modifikován.

4.2.5 Analýza slov vzniklých konverzí a transflexí

V databázi jazykového materiálu bylo identifikováno celkem 64 slov vzniklých slovotvorným způsobem konverze a 3 slova vzniklá slovotvorným způsobem transflexe. Opět zde předkládáme tabulku, v níž jsou uvedeny identifikované typy konverze, resp. transflexe.

Typ konverze nebo transflexe	Počet slov
Verbum → substantivum (KONVERZE)	58
Adjektivum → substantivum (KONVERZE)	6
Substantivum → substantivum (TRANSFLEXE)	3

Tabulka 8: Typy konverze, resp. transflexe.

Jak je zřetelné z uvedené tabulky, tak nejčastějším typem konverze je typ *verbum* → *substantivum*, který se v databázi jazykového materiálu vyskytl celkem u 58 slov. Pouze v šesti případech pak došlo ke konverzi adjektiva na substantivum. Jak již bylo zmíněno, tak 3 slova vznikla slovotvorným způsobem transflexe, v našem případě pak šlo o transflexi *substantivum* → *substantivum*, přičemž ve všech třech případech byla transflexe kombinována se slovotvorným způsobem derivačním, konkrétně pak s prefixací (jedná se tedy o prefixální transflexi). V následující části jsou tyto typy více okomentovány v souvislosti s metonymickými vztahy, které se v rámci těchto typů vyskytly, a rovněž jsou zde zmíněny převažující centrální slovotvorné formanty.

4.2.5.1 Konverze typu *verbum* → *substantivum*

U konverze typu *verbum* → *substantivum* se vyskytlo celkem 6 kategorií metonymických vztahů, a to DĚJ MÍSTO ABSTRAKCE (35 substantiv; např. *porušit* → *porušení*), DĚJ MÍSTO AGENTU (9 substantiv; např. *nadívat se* → *nádiva*), DĚJ MÍSTO PRODUKTU DĚJE (8 substantiv; např. *napsat* → *nápis*), DĚJ MÍSTO ENTITY (4 substantiva; *potěšit /potěšen/* → *potěšení*), DĚJ MÍSTO UDÁLOSTI (1 substantivum; *pohřbít* → *pohřeb*) a STAV MÍSTO ABSTRAKCE (1 substantivum; *čekat /čekán/* → *čekání*).

Nejproduktivnějším centrálním slovotvorným formantem u metonymického vztahu DĚJ MÍSTO ABSTRAKCE je **-í /STAVENÍ/**. Tento centrální slovotvorný formant se vyskytuje celkem u 15 substantiv (např. *překvapit /překvapen/* → *překvapení*, *zabít /zabit/* → *zabití*), přičemž všechna tato substantiva jsou deverbativní. U 12 substantiv

pak byl identifikován centrální slovotvorný formant **-0 /HRAD/** (*šramotit* → *šramot*, *omakat* → *omak*). V rámci této kategorie metonymických vztahů se dále vyskytly tyto centrální slovotvorné formanty: **-a /ŽENA/** (*vládnout* → *vláda*, *vraždit* → *vražda*), **-0 /KOST/** (*odpovědět* ↔ *odpověď*, *pomoci* ↔ *pomoc*⁹²), **-e /RŮŽE/** (*pracovat* → *práce*), **-0 /PÍSEŇ/** (*žnout* → *žeň*) a **-0 /STROJ/** (*brečet* → **breč*).

V rámci metonymické kategorie DĚJ MÍSTO AGENTU je nejproduktivnějším centrálním slovotvorným formantem **-a /PŘESEDÁ/** (např. *nadívat se* → *nádíva*), jenž byl identifikován u 7 substantiv. Dvakrát se zde vyskytl formant **-0 /PÁN/** (*bloudit* → *bloud*).

V metonymické kategorii DĚJ MÍSTO PRODUKTU DĚJE se nejčastěji vyskytl centrální slovotvorný formant **-0 /HRAD/**, a to celkem u 4 substantiv (např. *napsat* → *nápis*, *vzdychat* → *vzdech*). Dvakrát byl identifikován formant **-a /ŽENA/** (*mlít se* → *mela*), jednou se zde objevil formant **-í /STAVENÍ/** (*psát* /*psán*/ → *psaní*⁹³) a **-0 /KOST/** (*zapovědět* → *zápověď*).

V rámci kategorie DĚJ MÍSTO ENTITY je nejčastějším centrálním slovotvorným formantem **-o /MĚSTO/**, jenž se zde vyskytl celkem třikrát (např. **pomést* /*pometl*/ → *pometlo*). Pouze jednou byl pak identifikován formant **-í /STAVENÍ/** (*potěšit* /*potěšen*/ → *potěšení*⁹⁴).

Pouze jedno substantivum bylo identifikováno v kategoriích DĚJ MÍSTO UDÁLOSTI a STAV MÍSTO ABSTRAKCE. V kategorii DĚJ MÍSTO UDÁLOSTI (*pohřbít* → *pohřeb*) se jedná o centrální slovotvorný formant **-0 /HRAD/**. V rámci kategorie STAV MÍSTO ABSTRAKCE byl identifikován centrální slovotvorný formant **-í /STAVENÍ/** (*čekat* /*čekán*/ → *čekání*).

4.2.5.2 Konverze typu adjektivum → substantivum

Znatelně méně produktivní je konverze **typu adjektivum → substantivum**, u níž byly identifikovány pouze 2 kategorie metonymických vztahů, a to VLASTNOST MÍSTO ENTITY (např. *cestující* /*adj.*/ → *cestující* /*subst.*/) a VLASTNOST MÍSTO ABSTRAKCE (*horký* → *horko* /*subst.*/).

⁹² V těchto případech byla fundace určena jako obousměrná.

⁹³ Ve významu *zpráva*, *dopis*, *list* (jak již bylo zmíněno, ve významu *činnosti*, *aktu psaní* by se jednalo o metonymický vztah DĚJ MÍSTO ABSTRAKCE).

⁹⁴ V tomto případě se jedná o význam *osoba působící radost* (pokud by se jednalo o význam *radost*, *obveselení*, pak by byl určen metonymický vztah DĚJ MÍSTO ENTITY).

V rámci tohoto typu konverze bylo nalezeno pouze 6 slov, přičemž 5 z nich patří do kategorie VLASTNOST MÍSTO ENTITY a pouze jedno bylo zařazeno do kategorie VLASTNOST MÍSTO ABSTRAKCE. V těchto případech tedy došlo k substantivizaci adjektiv a objevily se zde 2 centrální slovtvorné formanty (třikrát -í /PRŮVODČÍ/, dvakrát -ý /HAJNÝ/, jednou -o /MĚSTO/).

4.2.5.3 Transflexe typu substantivum → substantivum

V každém ze tří zaznamenaných případů prefixální transflexe **typu substantivum → substantivum** byl rozlišen jiný metonymický vztah. Jedná se o tyto typy metonymických vztahů: ČÁST MÍSTO CELKU (*střecha → přístřeší*), CELEK MÍSTO ČÁSTI (*město → náměstí*) a ABSTRAKCE MÍSTO ABSTRAKCE (*síla → násilí*). Centrální slovtvorné formanty jsou pak prefix pří- + -í /STAVENÍ/ a dvakrát ná- + -í /STAVENÍ/.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo aplikovat nový pohled na českou slovo tvorbu, který předložila ve své studii *Role metonymie v české slovo tvorbě* kognitivně orientovaná lingvistka Laura A. Janda. Základem této studie je teze, že mezi NOSITELEM (= slovem fundujícím) a CÍLEM (= slovem fundovaným) vzniká vztah, který lze ztotožnit s tradičním pojetím metonymie. To znamená, že prostřednictvím určitého formantu dochází k přenosu významu na základě nějaké vnitřní souvislosti.

Metonymické vztahy je možné identifikovat u substantiv vzniklých sufixací, konverzí a transflexí. V rámci naší analýzy bylo zjištěno, že metonymické vztahy lze rovněž nalézt u substantiv vzniklých desufixací a také kombinovanými slovo tvornými postupy, prefixálně sufixálním a prefixálně transflektivním. Je pravděpodobné, že metonymický vztah by bylo možné identifikovat rovněž u kombinovaného procesu prefixálně konverzního, substantivum vzniklé tímto způsobem se v rámci našeho jazykového materiálu nevyskytlo.

Ve výzkumné části této práce je analyzován jazykový materiál excerpovaný ze dvou pohádek z titulu *Devatero pohádek* Karla Čapka. Samotná analýza se soustředí na substantiva. Databáze jazykového materiálu obsahuje 193 excerpovaných substantiv. Předložený výzkum pak sleduje výskyt jednotlivých metonymických vztahů, nejčastější metonymické vzory pro NOSITELE a CÍL (tedy slovo fundující a fundované) a soustředí se na analýzu substantiv vzniklých zmiňovanými slovo tvornými způsoby a postupy (sufixací, desufixací, prefixální sufixací, konverzí a transflexí, resp. prefixální transflexí).

Důležité je uvést, že cílem této práce nebylo nalézt veškeré metonymické vztahy či sufixy, ale zdokumentovat a okomentovat jejich výskyt v rámci našeho jazykového materiálu.

V rámci analýzy jazykového materiálu byly identifikovány nejčastěji tyto metonymické vztahy: DĚJ MÍSTO ABSTRAKCE, VLASTNOST MÍSTO ENTITY, DĚJ MÍSTO AGENTU, DĚJ MÍSTO PRODUKTU ČINNOSTI a VLASTNOST MÍSTO ABSTRAKCE. Již z těchto pěti nejčastějších kategorií metonymických vztahů je zřetelné, že nejčastějším metonymickým vzorem pro NOSITELE je DĚJ. Ten se celkově vyskytuje v osmi kategoriích metonymických vztahů a celkově byl

identifikován jako NOSITEL u 107 substantiv. Slovní druh vyjadřující DĚJ je vždy verbum a verba tedy jsou rovněž nejčastějším slovním druhem pro NOSITELE. Kromě metonymického vzoru DĚJ však verbum rovněž vyjadřuje STAV (verba statická), celkem se tedy v rámci jazykového materiálu vyskytuje verbum u 110 NOSITELŮ.

Jako druhý nejčastější metonymický vzor pro NOSITELE byla identifikována VLASTNOST, jež se počtem slov přesně shoduje s počtem adjektiv. Přesto však adjektiva neodpovídají druhému nejčastějšímu slovnímu druhu pro NOSITELE, neboť všechny ostatní metonymické vzory⁹⁵ odpovídají substantivům.

Z analýzy excerpovaného materiálu tedy zřetelně vyplývá, že verba mají ve slovtvorbě substantiv nejsilnější pozici a až s velkým odstupem se na této slovtvorbě podílejí substantiva a adjektiva.

Dále bylo zjištěno, že nejčastějším CÍLEM v rámci databáze jazykového materiálu je ABSTRAKCE, ENTITA a AGENS. Vzhledem k tomu, že v naší analýze je CÍLEM (slovem fundovaným) vždy substantivum, nebylo možné porovnat výskyt metonymických vzorů se slovními druhy.

V rámci jazykového materiálu se vyskytlo celkem 126 substantiv vzniklých derivací (121 sufixací, 4 desufixací, 1 prefixální sufixací). Na tvoření slov vzniklých sufixací se podílelo 36 sufixů, mezi něž byl zařazen rovněž sufix podílející se na vzniku substantiva utvořeného prefixální sufixací. Nejproduktivnějšími sufixy pak jsou sufix -k(a), -ák(0), -ník(0), -ost(0) a -ek(0).

Ostatní substantiva byla zařazena k slovtvorným způsobům konverze a transflexe. Zjistili jsme, že celkem 64 substantiv vzniklo konverzí a pouze 3 substantiva transflexí. Zřetelně nejčastějším typem konverze pak byla identifikována konverze typu verbum → substantivum (58 výskytů), konverze typu adjektivum → substantivum se zde vyskytla pouze šestkrát. U slovtvorného způsobu transflexe byla identifikována celkem tři substantiva, přičemž všechna tato substantiva vznikla kombinací slovtvorného způsobu transflexe s prefixací.

Náš výzkum se soustředí pouze na substantiva, ale jistě by bylo přínosné aplikovat teorii Laury A. Jandy na jazykový materiál, který by nebyl omezen na jeden slovní druh. Další výzkumy by se tedy mohly soustředit na slovtvorbu všech slovních druhů,

⁹⁵ Tedy všechny kromě již uvedených metonymických vzorů – DĚJ, STAV a VLASTNOST.

které vznikly uvedenými slovo tvornými způsoby, a sledovat, jak se metonymické vztahy u jednotlivých slovních druhů liší, jaký metonymický vzor u nich převládá a rovněž porovnat počet sufixů v rámci jednotlivých slovních druhů.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Novotná Zuzana

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého

Název bakalářské práce: Metonymie v české slootovorbě z hlediska kognitivní lingvistiky

Jméno vedoucího bakalářské práce: doc. PhDr. Božena Bednaříková, Ph.D.

Počet znaků: 76 778

Počet příloh: 3

Počet titulů použité literatury: 28

Klíčová slova: metonymie, metonymické vztahy, kognitivní lingvistika, slootovorba, derivace, konverze, transflexe, sufixace, sufix, centrální slootovorný formant

Anotace bakalářské práce:

Cílem této práce je aplikovat nový pohled na českou slootovorbu, který vychází ze studie kognitivně orientované lingvistky Laury A. Jandy *The Role of Metonymy in Czech word-formation (Role metonymie v české slootovorbě)*. V prvních třech kapitolách jsou nastíněna teoretická východiska se zaměřením na slootovorbu, způsoby tvoření slov v češtině, základy kognitivní lingvistiky a různá pojetí metonymie. Stěžejní částí této práce je praktický výzkum, který aplikuje uvedenou teorii Laury A. Jandy na konkrétní jazykový materiál. Výzkum se zaměřuje na substantiva excerpovaná ze dvou pohádek z knihy *Devatero pohádek* Karla Čapka.

Resumé

Substitutional metonymy is generally considered as one of the basic literary device which usually belongs to the tropes, therefore to the indirect naming of reality. The principle of the metonymy is a shift of meaning based on certain internal connection. According to the cognitively oriented linguist Laura A. Janda, similar metonymic relationships can be identified in Czech word-formation. This new perspective of the Czech word-formation was presented by Laura A. Janda in study *The Role of Metonymy in Czech word-formation*. The base of this study is an idea that between the vehicle and the target, there is a relationship which is similar to the substitutional metonymy. The aim of this thesis is to apply the Janda's perspective on the specific language material.

This bachelor's thesis is divided into four chapters that can be divided into two main parts, theoretical and practical. After an introduction, there are three chapters describing theoretical knowledge, which was necessary to gain for the practical part of this work. The first chapter focuses on word-formation, the second chapter explains the basics of cognitive linguistics. The third chapter presents the general knowledge about metonymy – in terms of literature, linguistic (traditional view) and cognitive linguistics. The last part of this chapter explains the metonymy in Czech word-formation, thus Janda's perspective.

The main part of this thesis is the research presented in the fourth chapter. Janda's theory of metonymic relationship in word-formation is applied on the specific material. The database of linguistic material was excerpted from the two fairy-tales from the book *Devatero pohádek* by Karel Čapek. This material was chosen because of the rich language used by Čapek. The research is focused on nouns.

The analyzed material consists of 193 nouns formed by suffixation, desuffixation, conversion and transflexion, as well as the combined processes. The base of practical part is an analysis of metonymic relationships and number of its occurrences in the database of nouns. The most often metonymic patterns for vehicle and target are also presented. This thesis also focuses on the nouns formed by derivation (suffixation, desuffixation and prefixal suffixation) and analyzes the most often suffixes. In the practical part, there is also an analysis of the nouns formed by conversion and transflexion.

In the end of this bachelor's thesis, there is a conclusion summarizing the main findings. The whole database of nouns is enclosed in the attachment.

Seznam použité literatury

BEDNAŘÍKOVÁ, Božena. *Slovo a jeho konverze*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, 253 s. ISBN 978-80-244-2220-6.

BRUKNER, Josef a Jiří FILIP. *Větší poetický slovník*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1968, 321 s.

CROFT, William. The role of domains in the interpretation of metaphors and metonymies. In: *Cognitive Linguistics* 4, 1993, s. 335–70.

ČERMÁK, František a Josef FILIPEC. *Česká lexikologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1985, 281 s.

DOKULIL, Miloš. *Tvoření slov v češtině*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, 263 s.

HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980, 192 s.

HAVEL, Ivan M. Věda o duši. In: *Vesmír*, 2000, roč. 79, s. 363. ISSN 0042-4544.

HRABÁK, Josef. *Poetika*. 2. Praha: Československý spisovatel, 1977, 368 s.

JANDA, Laura A. The role of metonymy in Czech word-formation. In: *Slovo a slovesnost*. 71 (4), 2010, 260–274.

JOHNSON, Mark. *The body in the mind: the bodily basis of meaning, imagination, and reason*. Chicago: University of Chicago Press, 1987. ISBN 0226403173.

KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106484-X.

KOCH, Petr. On the cognitive bases of metonymy and certain types of word formation. In: *Metonymy in Language and Thought*. Philadelphia: John Benjamins, 1999, s. 139–167.

KÖVECSES, Zoltán a Günter RADDEN. Metonymy: Developing a cognitive linguistic view. In: *Cognitive Linguistics* 9, 1998, s. 37–77.

LAKOFF, George. *Women, fire and dangerous things: what categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago Press, c1987. ISBN 0226468046.

LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metafory, kterými žijeme*. Vyd. 1. Brno: Host, 2002, 282 s. Teoretická knihovna. ISBN 80-7294-071-6.

LANGACKER, Ronald W. Metonymic grammar. In: *Metonymy and Metaphor in Grammar*. Philadelphia: John Benjamins, 2009, s. 45–71.

MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 2. opr. a dopl. vyd. Praha: Academia, 1968.

Mluvnice češtiny. 1. vyd. Praha: Academia, 1986.

PANTHER, Klaus-Uwe a Linda L. THORNBURG: The roles of metaphor and metonymy in English *-er* nominals. In: *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2002, s. 279–319.

PEIRSMAN, Yves a Dirk GEERAERTS. Metonymy as a prototypical category. In: *Cognitive Linguistics* 17, 2006, s. 269–316.

PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007, 346 s. ISBN 978-80-239-9284-7.

REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Vyd. 1. Voznice: Leda, 2001. ISBN 80-85927-85-3.

RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Tvoření slov v současné češtině*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1990, 52 s. ISBN 80-210-0133-x.

Tvoření slov v češtině 2. Odvozování podstatných jmen. 1. vyd. Praha: Academia, 1967.

VAŇKOVÁ, Irena. *Co na srdci, to na jazyku: kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005, 343 s. ISBN 80-246-0919-3.

VAŇKOVÁ, Irena. Kognitivní lingvistika v kulturních souvislostech. In: KRÁMSKÝ, D. (ed.): *Kognitivní věda dnes a zítra*. Liberec: Bor, 2009, s. 243–254.

Internetové zdroje:

Cognitive Science Society - About the Society. *Cognitive Science Society* [online]. [cit. 2016-02-06]. Dostupné z: http://www.cognitivesciencesociety.org/about_overview.html

Materiálové zdroje (zdroje pro výzkum):

ČAPEK, Karel. *Devatero pohádek a ještě jedna jako přívazek od Josefa Čapka*. 4. vydání v Albatrosu. Praha: Albatros, 1972, s. 149–169, 201–228.

Seznam použitých zkratk

CSF – centrální slovotvorný formant

SSF – spoluformant slovotvorného formantu

SZ – slovotvorný způsob

Seznam příloh

Příloha 1 – Rozdělení jazykového materiálu podle metonymických vztahů.

Příloha 2 – Rozdělení slov vzniklých derivací (sufixací, prefixální sufixací a desufixací).

Příloha 3 – Rozdělení slov vzniklých konverzí a transflexí.

Přílohy

Příloha 1:

Tabulka: Rozdělení jazykového materiálu podle metonymických vztahů.

	NOSITEL	→	CÍL	SZ	CSF/počet sufixů	SSF	Poznámky
	DĚJ	→	AGENS		10 sufixů, konverze V → S		
1	loupit (n. loupež, loupežný)	→	loupežník	sufixace	-ník(0)	/PÁN/	
2	strážit (n. stráž, strážný)	→	strážník	sufixace	-ník(0)	/PÁN/	
3	šikovat	→	šikovatel	sufixace	-tel(0)	/MUŽ/	
4	stvořit	→	stvořitel	sufixace	-tel(0)	/MUŽ/	
5	toulat se	→	tulák	sufixace	-ák(0)	ou ~ u + /PÁN/	
6	lajdat se	→	lajdák	sufixace	-ák(0)	/PÁN/	
7	holit	→	holič	sufixace	-č(0)	/MUŽ/	
8	loupit	→	lupič	sufixace	-č(0)	ou ~ u + /MUŽ/	
9	krájet	→	krejčí	sufixace	-č(i)	aj ~ ej + /PRŮVODČÍ/	zastřená motivace
10	dudat	→	dudek	sufixace	-ek(0)	/PÁN/	
11	pobíhat (n. poběhlý)	→	poběhlík	sufixace	-ík(0)	í ~ ě + /PÁN/	
12	pást	→	pastýř	sufixace	-(t)ýř(0)	á ~ a /MUŽ/	
13	soudit (n. soud)	→	soudce	sufixace	-c(e)	/SOUDCE/	
14	padat (n. pád)	→	padouch	sufixace	-ouch(0)	/PÁN/	zřejmě od <i>padat</i> , ale motivace je nejistá
15	nadívat se	→	nádiva	konverze	-a /PŘESEDÁ/	a ~ á + í ~ i	

16	*(ne)kňoubat se (n. kuba)	→	nekňuba	konverze	-a /PŘESEDÁ/	ou ~ u	silně zastřená motivace
17	poplést	→	popleta	konverze	-a /PŘESEDÁ/	é ~ e	
18	obejít	→	obejda	konverze	-a /PŘESEDÁ/		
19	vošlapat	→	vošlapa	konverze	-a /PŘESEDÁ/		
20	pobýt (pobudovat)	→	pobuda	konverze	-a /PŘESEDÁ/		zastřená motivace
21	nezdobit	→	nezdoba	konverze	-a /PŘESEDÁ/		
22	(darmo)šlapat	→	darmošlap	konverze	-0 /PÁN/		
23	bloudit	→	bloud	konverze	-0 /PÁN/	d' ~ d	zastřená motivace
	DĚJ	→	ENTITA		4 sufixy, konverze V → S		
1	capat	→	cápek	sufixace	-ek(0)	a ~ á + /PÁN/	mladý, nezkušený člověk
2	třít	→	trdlo	sufixace	-dl(o)	/MĚSTO/	nadávka hloupému člověku (původně nástroj na tření máku)
3	*polívat	→	*polívka	sufixace	-k(a)	/ŽENA/	
4	vrtat	→	vrták	sufixace	-ák(0)	/PÁN/	nemotorný člověk
5	ze stč. mehnúti (nemehl)	→	nemehlo	konverze	-o /MĚSTO/		silně zastřená motivace
6	*pomést (pometl)	→	pometlo	konverze	-o /MĚSTO/		
7	*potrhnout (potrhl)	→	potrhlo	konverze	-o /MĚSTO/		

8	potěšit (potěšen)	→	potěšení	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	osoba působící radost
	DĚJ	→	PRODUKT DĚJE		3 sufixy, konverze V → S		
1	pohádat	→	pohádka	sufixace	-k(a)	/ŽENA/	zastřená motivace
2	vyhlásit	→	vyhláška	sufixace	-k(a)	s ~ š + /ŽENA/	
3	zaslat	→	zásilka	sufixace	-k(a)	a ~ á + /ŽENA/	
4	vyrobit	→	výrobek	sufixace	-ek(0)	y ~ ý + /HRAD/	
5	skrojit	→	skrojek	sufixace	-ek(0)	/HRAD/	
6	krájet	→	krajíc	sufixace	-íc(0)	á ~ a + /STROJ/	
7	napsat	→	nápis	konverze	-0 /HRAD/	a ~ á	
8	dopsat	→	dopis	konverze	-0 /HRAD/		
9	předepsat	→	předpis	konverze	-0 /HRAD/		
10	vzdychat	→	vzdech	konverze	-0 /HRAD/	y ~ e	
11	hromadit	→	hromada	konverze	-a /ŽENA/	d' ~ d	
12	mlít se	→	mela	konverze	-a /ŽENA/	0 ~ e	
13	zapovědět	→	zápověď	konverze	-0 /KOST/	a ~ á	
14	psát (psán)	→	psaní	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	dopis, zpráva, list
	DĚJ	→	NÁSTROJ		4 sufixy		
1	obalit	→	obálka	sufixace	-k(a)	a ~ á + /ŽENA/	
2	znamenat	→	známka	sufixace	-k(a)	a ~ á + /ŽENA/	
3	schraňovat	→	schránka	sufixace	-k(a)	ň ~ n + /ŽENA/	
4	spojit	→	spojka	sufixace	-k(a)	/ŽENA/	
5	rýpat	→	rypák	sufixace	-ák(0)	y ~ y + /HRAD/	
6	zobat (n. zob)	→	zobák	sufixace	-ák(0)	/HRAD/	

7	lepit	→	lepidlo	sufixace	-dl(o)	/MĚSTO/	
8	nosit	→	nosítka	sufixace	-tk(a)	i ~ í + /MĚSTO/	resp. nosítko (-tk-o)
	DĚJ	→	ABSTRAKCE		3 sufixy, konverze V → S		
1	lítovat	→	lítost	sufixace	-ost(0)	i ~ í + /KOST/	
2	záležet	→	záležitost	sufixace	-ost(0)	/KOST/	
3	loupit	→	loupež	sufixace	-ež(0)	/PÍSEŇ/	n. produkt činnosti
4	krást	→	krádež	sufixace	-ež(0)	/PÍSEŇ/	n. produkt činnosti
5	sloužit	→	služba	sufixace	-b(a)	ou ~ u + /ŽENA/	
6	volit	→	volba	sufixace	-b(a)	/ŽENA/	
7	žalovat	→	žaloba	sufixace	-(o)b(a)	/ŽENA/	
8	sít	→	setba	sufixace	-(t)b(a)	i ~ e + /ŽENA/	
9	povolat (povolán)	→	povolání	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	
10	hledat (hledán)	→	hledání	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	
11	zaměstnat (zaměstnán)	→	zaměstnání	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	
12	přiznat (přiznán)	→	přiznání	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	
13	pátrat	→	pátrání	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	n. událost
14	porušit (porušen)	→	porušení	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	
15	stvořit (stvořen)	→	stvoření	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	
16	překvapit (překvapen)	→	překvapení	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	
17	uloupit (uloupen)	→	uloupení	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	
18	zastřelit (zastřelen)	→	zastřelení	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	
19	zabít (zabit)	→	zabití	konverze	-í /STAVENÍ/	t ~ ť	
20	hrát (hrán)	→	hraní	konverze	-í /STAVENÍ/	á ~ a + n ~ ň	
21	putovat	→	putování	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	

22	puknout (puknut)	→	puknutí	konverze	-í /STAVENÍ/	ou ~ u + t ~ t'	
23	zakopat (zakopán)	→	zakopání	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	
24	omakat	→	omak	konverze	-0 /HRAD/		
25	zapadat	→	západ	konverze	-0 /HRAD/	a ~ á	n. místo
26	odkládat	→	odklad	konverze	-0 /HRAD/		
27	zabírat	→	záběr	konverze	-0 /HRAD/	a ~ á + í ~ ě	
28	navrátit (se)	→	návrat	konverze	-0 /HRAD/	a ~ á + á ~ a	
29	šramotit	→	šramot	konverze	-0 /HRAD/		
30	rozdělit	→	rozdíl	konverze	-0 /HRAD/	ě ~ í	
31	muset	→	mus	konverze	-0 /HRAD/		
32	vycházet	→	východ	konverze	-0 /HRAD/	y ~ ý	n. místo
33	přicházet	→	příchod	konverze	-0 /HRAD/	i ~ í	
34	podvádět	→	podvod	konverze	-0 /HRAD/	á ~ o + d' ~ d	
35	pohybovat (se)	→	pohyb	konverze	-0 /HRAD/		
36	vládnout	→	vláda	konverze	-a /ŽENA/		
37	vraždit	→	vražda	konverze	-a /ŽENA/	d' ~ d	
38	odměnit	→	odměna	konverze	-a /ŽENA/	ň ~ n	
39	odpovědět	↔	odpověď	konverze	-0 /KOST/		
40	pomoci/pomoct	↔	pomoc	konverze	-0 /KOST/		
41	pracovat	→	práce	konverze	-e /RŮŽE/	a ~ á	
42	žnout	→	žeň	konverze	-0 /PÍSEŇ/	0 ~ e + n ~ ň	
43	brečet	→	*breč	konverze	-0 /STROJ/		
	DĚJ	→	MÍSTO		2 sufixy		
1	úřadovat (n. úřad)	→	úřadovna	sufixace	-n(a)	/ŽENA/	
2	popravit	→	popraviště	sufixace	-išt(ě)	/MOŘE/ (SÍDLIŠTĚ)	

	DĚJ	→	UDÁLOST		1 sufix, konverze V → S		
1	potulovat se	→	potulka	sufixace	-k(a)	/ŽENA/	n. abstrakce
2	přednášet	→	přednáška	sufixace	-k(a)	/ŽENA/	
3	pohřbít	→	pohřeb	konverze	-0 /HRAD/	0 ~ e	
	DĚJ	→	PATIENS		4 sufixy		
1	požívat	→	poživatina	sufixace	-in(a)	i ~ í + t ~ t' + /ŽENA/	
2	pochutnat	→	pochutina	sufixace	-in(a)	t ~ t' + /ŽENA/	
3	otrhat (otrhán; n. otrhaný)	→	otrhanec	sufixace	-ec(0)	á ~ a + /MUŽ/	
4	štvát (štván; n. štvaný)	→	štvanec	sufixace	-ec(0)	á ~ a + /MUŽ/	
5	trhat	→	trhan	sufixace	-an(0)	/PÁN/	ten, kdo je otrhaný
6	jíst	→	jídlo	sufixace	-dl(o)	/MĚSTO/	
	VLASTNOST	→	ENTITA		8 sufixů, konverze A → S		
1	nekolný	→	nekola	desufixace	-(a)	/PŘESEDÁ/	nepoddajný, tvrdý, zlý (člověk)
2	darebný	→	dareba	desufixace	-(a)	/PŘESEDÁ/	
3	nezbedný	→	nezbeda	desufixace	-(a)	/PŘESEDÁ/	
4	ničemný	→	ničema	desufixace	-(a)	/PŘESEDÁ/	
5	slepý	→	slepice	sufixace	-ic(e)	/RŮŽE/	zastřená motivace
6	hořký	→	hořčice	sufixace	-ic(e)	k ~ č + /RŮŽE/	
7	sklený	→	sklenice	sufixace	-ic(e)	n ~ ň + /RŮŽE/	
8	beraní	→	beranice	sufixace	-ic(e)	/RŮŽE/	
9	chudý	→	chudák	sufixace	-ák(0)	/PÁN/	
10	dobry	→	dobrák	sufixace	-ák(0)	/PÁN/	

11	chytrý	→	chytrák	sufixace	-ák(0)	/PÁN/	
12	spodní	→	spodek	sufixace	-ek(0)	/PÁN/	karta
13	svrchní	→	svršek	sufixace	-ek(0)	ch ~ š + /PÁN/	karta
14	mrňavý	→	mrňavec	sufixace	-ec(0)	/MUŽ/	
15	makový	→	makovec	sufixace	-ec(0)	/MUŽ/	hloupý člověk
16	mladý	→	mládenec	sufixace	-enec(0)	a ~ á + /MUŽ/	
17	čarodějny (n. čaroděj)	→	čarodějník	sufixace	-ník(0)	/PÁN/	
18	starý	→	stařík	sufixace	-ík(0)	r ~ ř + /PÁN/	
19	líný	→	lenoch	sufixace	-och(0)	í ~ e + /PÁN/	
20	znejmilejší (adj.)	→	znejmilejší (subst.)	konverze	/JARNÍ/ → /PRŮVODČÍ/		
21	vandrovní (adj.)	→	vandrovní (subst.)	konverze	/JARNÍ/ → /PRŮVODČÍ/		
22	cestující (adj.)	→	cestující (subst.)	konverze	/JARNÍ/ → /PRŮVODČÍ/		
23	mužský (adj.)	→	mužský (subst.)	konverze	/MLADÝ/ → /HAJNÝ/		
24	mrtvý (adj.)	→	mrtvý (subst.)	konverze	/MLADÝ/ → /HAJNÝ/		
	VLASTNOST	→	ABSTRAKCE		4 sufixy, konverze A → S		
1	zbytečný	→	zbytečnost	sufixace	-ost(0)	/KOST/	
2	rád	→	radost	sufixace	-ost(0)	á ~ a + /KOST/	
3	povinný	→	povinnost	sufixace	-ost(0)	/KOST/	
4	zdvořilý	→	zdvořilost	sufixace	-ost(0)	/KOST/	
5	rychlý	→	rychlost	sufixace	-ost(0)	/KOST/	
6	věčný	→	věčnost	sufixace	-ost(0)	/KOST/	
7	poctivý	→	poctivost	sufixace	-ost(0)	/KOST/	
8	psí	→	psota	sufixace	-ot(a)	/ŽENA/	

9	smutný	→	smutek	sufixace	-ek(0)	/HRAD/	
10	tajemný	↔	tajemství	sufixace	-stv(í)	/STAVENÍ/	
11	horký	→	horko	konverze	-o /MĚSTO/		
	VLASTNOST	→	UDÁLOST		1 sufix		
1	veselý	→	veselka	sufixace	-k(a)	/ŽENA/	
	VLASTNOST	→	MÍSTO		2 sufixy		
1	místní	→	místnost	sufixace	-ost(0)	/KOST/	
2	silný (s-á cesta)	→	silnice	sufixace	-ic(e)	/RŮŽE/	zastřená motivace
	VLASTNOST	→	SKUPINA		1 sufix		
1	holý	→	holota	sufixace	-ot(a)	/ŽENA/	
	MÍSTO	→	UMÍSTĚNÝ		4 sufixy		
1	voda (n. vodní)	→	vodník	sufixace	-ník(0)	/PÁN/	
2	úřad (n. úřední)	→	úředník	sufixace	-ník(0)	a ~ e + /PÁN/	
3	továrna (n. tovární)	→	továrník	sufixace	-ník(0)	/PÁN/	
4	ulice	→	uličnick	sufixace	-ník(0)	c ~ č + /PÁN/	
5	mlýn	→	mlynář	sufixace	-ář(0)	y ~ y + /MUŽ/	
6	pošta	→	pošťák	sufixace	-ák(0)	t ~ t' + /PÁN/	
7	cizina	→	cizinec	sufixace	-ec(0)	/MUŽ/	
	MÍSTO	→	MÍSTO		1 sufix		
1	hrana	→	hranice	sufixace	-ic(e)	n ~ ň + /RŮŽE/	
	UMÍSTĚNÝ	→	MÍSTO		4 sufixy		
1	král (n. královský)	→	království	sufixace	-stv(í)	/STAVENÍ/	
2	hejtman (n. hejtmanský)	→	hejtmanství	sufixace	-stv(í)	/STAVENÍ/	
3	komisař (n. komisařský)	→	komisařství	sufixace	-stv(í)	/STAVENÍ/	
4	kůň	→	konírna	sufixace	-írna(a)	ů ~ o + /ŽENA/	

5	ministr (n. ministerský)	→	ministerstvo	sufixace	-stv(o)	0 ~ e + /MĚSTO/	
6	víno	→	vinice	sufixace	-ic(e)	í ~ i + /RŮŽE/	n. obsah → nádoba
	PATIENS	→	AGENS		3 sufixy		
1	zámek	→	zámečník	sufixace	-ník(0)	/PÁN/	
2	hadr	→	hadrník	sufixace	-ník(0)	/PÁN/	původně obchodník s hadry; zde nadávka (kdo nosí hadry)
3	taška	→	taškář	sufixace	-ář(0)	/MUŽ/	ten, kdo krade tašky
4	droga (n. drogerie)	→	drogista	sufixace	-ist(a)	/PŘESEDÁ/	obchodník s chemikáliemi
	PRODUKT DĚJE	→	AGENS		2 sufixy		
1	truhla	→	truhlář	sufixace	-ář(0)	/MUŽ/	
2	noviny	→	novinář	sufixace	-ář(0)	/MUŽ/	
3	čaloun (n. čalounit)	→	čalouník	sufixace	-ník(0)	/PÁN/	
	ENTITA	→	ENTITA		2 sufixy		
1	Bugatti	→	bugatka	sufixace	-k(a)	/ŽENA/	automobilová značka
2	truhla	→	truhlík	sufixace	-ík(0)	/PÁN/	hloupý, pošetilý člověk
	ENTITA	→	MÍSTO		1 sufix		
1	tovar	→	továrna	sufixace	-árn(a)	/ŽENA/	
	KVANTITA	→	ENTITA		1 sufix		
1	devět	→	devítka	sufixace	-k(a)	ě ~ í + /ŽENA/	karta
2	deset	→	desítka	sufixace	-k(a)	e ~ í + /ŽENA/	karta
3	sedm	→	sedmička	sufixace	-(ič)k(a)	/ŽENA/	karta

4	osm	→	osmička	sufixace	-(ič)k(a)	/ŽENA/	karta
	ABSTRAKCE	→	ABSTRAKCE		1 prefix + 1 sufix; transflexe S → S (+ prefix ná-)		
1	řád (n. po řádu)	→	pořádek	prefixální sufixace	po- + -ek(0)	/HRAD/	
2	síla (n. na sílu)	→	násilí	prefixální transflexe	ná- + -í /STAVENÍ/	í ~ i	
	ABSTRAKCE	→	AGENS		4 sufixy		
1	vandr	→	vandrák	sufixace	-ák(0)	/PÁN/	
2	reverze	→	revertent	sufixace	-ent(0)	z ~ t + /PÁN/	
3	zločin	→	zločinec	sufixace	-ec(0)	/MUŽ/	
4	diplomacie	→	diplomat	sufixace	-at(0)	/PÁN/	
	ABSTRAKCE	→	PATIENS		1 sufix		
1	šup	→	šupák	sufixace	-ák(0)	/PÁN/	šup = postrk; ten, kdo je postrkován
	STAV	→	ABSTRAKCE		konverze V → S		
1	čekat (čekán)	→	čekání	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	
	STAV	→	MÍSTO		1 sufix		
1	stát	→	stanice	sufixace	-nic(e)	á ~ a + /RŮŽE/	
	STAV	→	NÁSTROJ		1 sufix		
1	sedat	→	sedadlo	sufixace	-dl(o)	/MĚSTO/	
	SKUPINA	→	ENTITA		3 sufixy		
1	Wyandotti	→	wyandotka	sufixace	-k(a)	/ŽENA/	druh slepice odvozený od indiánského kmene

2	četa	→	četník	sufixace	-ník(0)	/PÁN/	n. celek → část
3	voj	→	voják	sufixace	-ák(0)	/PÁN/	n. celek → část; zastřená motivace
	MATERIÁL	→	ENTITA		2 sufixy		
1	nikl	→	niklák (*nyklák)	sufixace	-ák(0)	/HRAD/	
2	játra	→	jitrnice	sufixace	-nic(e)	á ~ i + /RŮŽE/	jaternice → jitrnice
	OBSAH	→	NÁDOBA		1 sufix		
1	peří	→	peřina	sufixace	-in(a)	/ŽENA/	
	ČÁST	→	CELEK		transflexe S → S (+ prefix pří-)		
1	střecha	→	přístřeší	prefixální transflexe	pří- + -í /STAVENÍ/	ch ~ š	
	CELEK	→	ČÁST		transflexe S → S (+ prefix ná-)		
1	město	→	náměstí	prefixální transflexe	ná- + -í /STAVENÍ/	t ~ ť	
	AGENS	→	ABSTRAKCE		1 sufix		
1	zloděj	→	*zlodějčovina	sufixace	-(č)ovin(a)	/ŽENA/	pravděpodobně expr. tvoření analogické k <i>krejčí</i> → <i>krejčovina</i>

Příloha 2:

Tabulka: Rozdělení slov vzniklých derivací (sufixací, desufixací a kombinovaným způsobem prefixálně sufixálním).

	CSF/NOSITEL		CÍL	SZ	SSF	NOSITEL	→	CÍL	Poznámky
	-NÍK(0)								
1	voda (n. vodní)	→	vodník	sufixace	/PÁN/	místo	→	umístěný	
2	úřad (n. úřední)	→	úředník	sufixace	a ~ e + /PÁN/	místo	→	umístěný	
3	továrna (n. tovární)	→	továrník	sufixace	/PÁN/	místo	→	umístěný	
4	ulice	→	uličnick	sufixace	c ~ č + /PÁN/	místo	→	umístěný	
5	loupit (n. loupež, loupežný)	→	loupežník	sufixace	/PÁN/	děj	→	agens	
6	strážit (n. stráž, strážný)	→	strážník	sufixace	/PÁN/	děj	→	agens	
7	čarodějny (n. čaroděj)	→	čarodějník	sufixace	/PÁN/	vlastnost	→	entita	
8	zámek	→	zámečnick	sufixace	/PÁN/	patiens	→	agens	
9	hadr	→	hadrník	sufixace	/PÁN/	patiens	→	agens	původně obchodník s hadry; v tomto případě nadávka (kdo nosí hadry)
10	čaloun (n. čalounit)	→	čalouník	sufixace	/PÁN/	produkt děje	→	agens	
11	četa	→	četník	sufixace	/PÁN/	skupina	→	entita	n. celek → část
	-TEL(0)								
1	stvořit	→	stvořitel	sufixace	/MUŽ/	děj	→	agens	
2	šikovat	→	šikovatel	sufixace	/MUŽ/	děj	→	agens	

	-(T)ÝŘ(0)								
1	pást	→	pastýř	sufixace	á ~ a /MUŽ/	děj	→	agens	
	-ÁŘ(0)								
1	truhla	→	truhlář	sufixace	/MUŽ/	produkt děje	→	agens	
2	noviny	→	novinář	sufixace	/MUŽ/	produkt děje	→	agens	
3	taška	→	taškář	sufixace	/MUŽ/	patiens	→	agens	ten, kdo krade tašky
4	mlýn	→	mlynář	sufixace	ý ~ y + /MUŽ/	místo	→	umístěný	
	-IST(A)								
1	droga (n. drogerie)	→	drogista	sufixace	/PŘESEDÁ/	patiens	→	agens	obchodník s chemikáliemi
	-Č(0)								
1	holit	→	holič	sufixace	/MUŽ/	děj	→	agens	
2	loupit	→	lupič	sufixace	ou ~ u + /MUŽ/	děj	→	agens	
	-Č(Í)								
1	krájet	→	krejčí	sufixace	aj ~ ej + /PRŮVODČÍ/	děj	→	agens	zastřená motivace
	-ÁK(0)								
1	chudý	→	chudák	sufixace	/PÁN/	vlastnost	→	entita	
2	dobrý	→	dobrák	sufixace	/PÁN/	vlastnost	→	entita	
3	chytrý	→	chytrák	sufixace	/PÁN/	vlastnost	→	entita	
4	toulat se	→	tulák	sufixace	ou ~ u + /PÁN/	děj	→	agens	
5	lajdat se	→	lajdák	sufixace	/PÁN/	děj	→	agens	
6	rypat	→	rypák	sufixace	ý ~ y+ /HRAD/	děj	→	nástroj	
7	zobat (n. zob)	→	zobák	sufixace	/HRAD/	děj	→	nástroj	
8	pošta	→	pošťák	sufixace	t ~ t' + /PÁN/	místo	→	umístěný	

9	vrtat	→	vrták	sufixace	/PÁN/	děj	→	entita	nemotorný člověk
10	vandr	→	vandrák	sufixace	/PÁN/	abstrakce	→	agens	
11	šup	→	šupák	sufixace	/PÁN/	abstrakce	→	patiens	šup = postrk; ten, kdo je postrkován
12	voj	→	voják	sufixace	/PÁN/	skupina	→	entita	n. celek → část; zastřená motivace
13	nikl	→	niklák (*nyklák)	sufixace	/HRAD/	materiál	→	entita	
	-ÍK(0)								
1	starý	→	stařík	sufixace	r ~ ř + /PÁN/	vlastnost	→	entita	
2	truhla	→	truhlík	sufixace	/PÁN/	entita	→	entita	hloupý, pošetilý člověk
3	pobíhat (n. poběhlý)	→	poběhlík	sufixace	í ~ ě + /PÁN/	děj	→	agens	
	-ÍC(0)								
1	krájet	→	krajíc	sufixace	á ~ a + /STROJ/	děj	→	produkt děje	
	-EK(0)								
1	vyrobít	→	výrobek	sufixace	y ~ ý + /HRAD/	děj	→	produkt děje	
2	skrojit	→	skrojek	sufixace	/HRAD/	děj	→	produkt děje	
3	spodní	→	spodek	sufixace	/PÁN/	vlastnost	→	entita	karta
4	svrchní	→	svršek	sufixace	ch ~ š + /PÁN/	vlastnost	→	entita	karta
5	capat	→	cápek	sufixace	a ~ á + /PÁN/	děj	→	entita	mladý, nezkušený člověk
6	smutný	→	smutek	sufixace	/HRAD/	vlastnost	→	abstrakce	
7	řád (po řádu)	→	pořádek	prefixální sufixace	/HRAD/	abstrakce	→	abstrakce	

8	dudat	→	dudek	sufixace	/PÁN/	děj	→	agens	
-EC(0)									
1	mrňavý	→	mrňavec	sufixace	/MUŽ/	vlastnost	→	entita	
2	makový	→	makovec	sufixace	/MUŽ/	vlastnost	→	entita	hloupý člověk
3	štvát (štván; n. štvaný)	→	štvanec	sufixace	á ~ a + /MUŽ/	děj	→	patiens	
4	otrhat (otrhán; n. otrhaný)	→	otrhanec	sufixace	á ~ a + /MUŽ/	děj	→	patiens	
5	zločin	→	zločinec	sufixace	/MUŽ/	abstrakce	→	agens	
6	cizina	→	cizinec	sufixace	/MUŽ/	místo	→	umístěný	
-ENEC(0)									
1	mladý	→	mládenec	sufixace	a ~ á + /MUŽ/	vlastnost	→	entita	
-AT(0)									
1	diplomacie	→	diplomat	sufixace	/PÁN/	abstrakce	→	agens	
-OCH(0)									
1	líný	→	lenoch	sufixace	í ~ e + /PÁN/	vlastnost	→	entita	
-OUCH(0)									
1	padat (n. pád)	→	padouch	sufixace	/PÁN/	děj	→	agens	zřejmě od <i>padat</i> , ale motivace je nejistá
-ENT(0)									
1	revertze	→	revertent	sufixace	z ~ t + /PÁN/	abstrakce	→	agens	
-C(E)									
1	soudit (n. soud)	→	soudce	sufixace	/SOUDCE/	děj	→	agens	
-AN(0)									
1	trhat	→	trhan	sufixace	/PÁN/	děj	→	patiens	ten, kdo je otrhaný

	-K(A) /var. -IČK(A)/								
1	obalit	→	obálka	sufixace	a ~ á + /ŽENA/	děj	→	nástroj	
2	znamenat	→	známka	sufixace	a ~ á + /ŽENA/	děj	→	nástroj	
3	schraňovat	→	schránka	sufixace	ň ~ n + /ŽENA/	děj	→	nástroj	
4	spojit	→	spojka	sufixace	/ŽENA/	děj	→	nástroj	
5	pohádat	→	pohádka	sufixace	/ŽENA/	děj	→	produkt děje	zastřená motivace
6	vyhlásit	→	vyhláška	sufixace	s ~ š /ŽENA/	děj	→	produkt děje	
7	zaslat	→	zásilka	sufixace	a ~ á + /ŽENA/	děj	→	produkt děje	
8	*polívat (polévat)	→	*polívka (polévka)	sufixace	/ŽENA/	děj	→	entita	
9	potulovat se	→	potulka	sufixace	/ŽENA/	děj	→	událost	n. abstrakce
10	přednášet	→	přednáška	sufixace	/ŽENA/	děj	→	událost	
11	devět	→	devítka	sufixace	ě ~ í + /ŽENA/	kvantita	→	entita	karta
12	deset	→	desítka	sufixace	e ~ í + /ŽENA/	kvantita	→	entita	karta
13	Wyandotti	→	wyandotka	sufixace	/ŽENA/	skupina	→	entita	druh slepice odvozený od indiánského kmene
14	veselý	→	veselka	sufixace	/ŽENA/	vlastnost	→	událost	
15	Bugatti	→	bugatka	sufixace	/ŽENA/	entita	→	entita	automobilová značka
16	sedm	→	sedmička	sufixace	/ŽENA/	kvantita	→	entita	karta
17	osm	→	osmička	sufixace	/ŽENA/	kvantita	→	entita	karta
	-IC(E)								
1	slepý	→	slepice	sufixace	/RŮŽE/	vlastnost	→	entita	zastřená motivace
2	hořký	→	hořčice	sufixace	k ~ ě /RŮŽE/	vlastnost	→	entita	

3	sklený	→	sklenice	sufixace	n ~ ň + /RŮŽE/	vlastnost	→	entita	
4	beraní	→	beranice	sufixace	/RŮŽE/	vlastnost	→	entita	
5	víno	→	vinice	sufixace	í ~ i + /RŮŽE/	umístěný	→	místo	n. obsah → nádoba
6	silný (s-á cesta)	→	silnice	sufixace	/RŮŽE/	vlastnost	→	místo	zastřená motivace
7	hrana	→	hranice	sufixace	n ~ ň + /RŮŽE/	místo	→	místo	
-NIC(E)									
1	stát	→	stanice	sufixace	á ~ a + /RŮŽE/	stav	→	místo	
2	játra	→	jitrnice	sufixace	á ~ i + /RŮŽE/	materiál	→	entita	jaternice → jitrnice
-B(A) /var. -TB(A), -OB(A)/									
1	sloužit	→	služba	sufixace	ou ~ u + /ŽENA/	děj	→	abstrakce	
2	sít	→	setba	sufixace	í ~ e + /ŽENA/	děj	→	abstrakce	
3	žalovat	→	žaloba	sufixace	/ŽENA/	děj	→	abstrakce	
4	volit	→	volba	sufixace	/ŽENA/	děj	→	abstrakce	
-IN(A)									
1	požívat	→	poživatina	sufixace	i ~ í + t ~ t' + /ŽENA/	děj	→	patiens	
2	pochutnat	→	pochutina	sufixace	t ~ t' + /ŽENA/	děj	→	patiens	
3	peří	→	peřina	sufixace	/ŽENA/	obsah	→	nádoba	
-(Č)OVIN(A)									
1	zloděj	→	*zlodějčovina	sufixace	/ŽENA/	agens	→	abstrakce	pravděpodobně expr. tvoření analogické k <i>krejčí</i> → <i>krejčovina</i>

	-ÍRN(A)							
1	kůň	→	konírna	sufixace	ů ~ o + /ŽENA/	umístěný	→	místo
	-ÁRN(A)							
1	tovar	→	továrna	sufixace	/ŽENA/	entita	→	místo
	-N(A)							
1	úřadovat (n. úřad)	→	úřadovna	sufixace	/ŽENA/	děj	→	místo
	-OST(0)							
1	zbytečný	→	zbytečnost	sufixace	/KOST/	vlastnost	→	abstrakce
2	řád	→	radost	sufixace	á ~ a + /KOST/	vlastnost	→	abstrakce
3	povinný	→	povinnost	sufixace	/KOST/	vlastnost	→	abstrakce
4	zdvořilý	→	zdvořilost	sufixace	/KOST/	vlastnost	→	abstrakce
5	rychlý	→	rychlost	sufixace	/KOST/	vlastnost	→	abstrakce
6	věčný	→	věčnost	sufixace	/KOST/	vlastnost	→	abstrakce
7	poctivý	→	poctivost	sufixace	/KOST/	vlastnost	→	abstrakce
8	litovat	→	lítost	sufixace	i ~ í + /KOST/	děj	→	abstrakce
9	záležet	→	záležitost	sufixace	/KOST/	děj	→	abstrakce
10	místní	→	místnost	sufixace	/KOST/	vlastnost	→	místo
	-OT(A)							
1	holý	→	holota	sufixace	/ŽENA/	vlastnost	→	skupina
2	psí	→	psota	sufixace	/ŽENA/	vlastnost	→	abstrakce
	-EŽ(0)							
1	loupit	→	loupež	sufixace	/PÍSEŇ/	děj	→	abstrakce n. produkt děje
2	krást	→	krádež	sufixace	/PÍSEŇ/	děj	→	abstrakce n. produkt děje
	-STV(Í)							
1	král (n. královský)	→	království	sufixace	/STAVENÍ/	umístěný	→	místo

2	hejtman (n. hejtmanský)	→	hejtmanství	sufixace	/STAVENÍ/	umístěný	→	místo	
3	komisař (n. komisařský)	→	komisařství	sufixace	/STAVENÍ/	umístěný	→	místo	
4	tajemný	↔	tajemství	sufixace	/STAVENÍ/	vlastnost	→	abstrakce	
-STV(O)									
1	ministr (n. ministerský)	→	ministerstvo	sufixace	/MĚSTO/	umístěný	→	místo	
-DL(O)									
1	lepit	→	lepidlo	sufixace	/MĚSTO/	děj	→	nástroj	
2	třít	→	trdlo	sufixace	/MĚSTO/	děj	→	entita	původně nástroj na tření máku; zde nadávka hloupému člověku
3	sedat	→	sedadlo	sufixace	/MĚSTO/	stav	→	nástroj	
4	jíst	→	jídlo	sufixace	/MĚSTO/	děj	→	patiens	
-TK(A)									
1	nosit	→	nosítka	sufixace	i ~ í + /MĚSTO/	děj	→	nástroj	resp. nosítko (-tk-o)
-IŠT(Ě)									
1	popravit	→	popraviště	sufixace	/MOŘE/ (SÍDLIŠTĚ)	děj	→	místo	
-(A)									
1	darebný	→	dareba	desufixace	/PŘESEDÁ/	vlastnost	→	entita	
2	nezbedný	→	nezbeda	desufixace	/PŘESEDÁ/	vlastnost	→	entita	

3	ničemný	→	ničema	desufixace	/PŘEDSEDA/	vlastnost	→	entita	
4	nekolný	→	nekola	desufixace	/PŘEDSEDA/	vlastnost	→	entita	nepoddajný, tvrdý, zlý (člověk)

Příloha 3:

Tabulka: Rozdělení slov vzniklých konverzí a transflexí.

	Typ konverze/ NOSITEL	→	CÍL	SZ	CSF	SSF	NOSITEL	→	CÍL	Poznámky
	KONVERZE V → S									
	DĚJ → ABSTRAKCE									
1	povolat (povolán)	→	povolání	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	děj	→	abstrakce	
2	hrát (hrán)	→	hraní	konverze	-í /STAVENÍ/	á ~ a + n ~ ň	děj	→	abstrakce	
3	porušit (porušen)	→	porušení	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	děj	→	abstrakce	
4	hledat (hledán)	→	hledání	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	děj	→	abstrakce	
5	puknout (puknut)	→	puknutí	konverze	-í /STAVENÍ/	ou ~ u + t ~ ť	děj	→	abstrakce	
6	putovat	→	putování	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	děj	→	abstrakce	
7	stvořit (stvořen)	→	stvoření	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	děj	→	abstrakce	
8	překvapit (překvapen)	→	překvapení	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	děj	→	abstrakce	
9	zaměstnat (zaměstnán)	→	zaměstnání	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	děj	→	abstrakce	
10	uloupit (uloupen)	→	uloupení	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	děj	→	abstrakce	
11	přiznat (přiznán)	→	přiznání	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	děj	→	abstrakce	
12	pátrat	→	pátrání	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	děj	→	abstrakce	n. událost
13	zastřelit (zastřelen)	→	zastřelení	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	děj	→	abstrakce	
14	zabít (zabit)	→	zabití	konverze	-í /STAVENÍ/	t ~ ť	děj	→	abstrakce	
15	zakopat (zakopán)	→	zakopání	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	děj	→	abstrakce	
16	šramotit	→	šramot	konverze	-0 /HRAD/		děj	→	abstrakce	

17	muset	→	mus	konverze	-0 /HRAD/		děj	→	abstrakce	
18	omakat	→	omak	konverze	-0 /HRAD/		děj	→	abstrakce	
19	vycházet	→	východ	konverze	-0 /HRAD/	y ~ ý	děj	→	abstrakce	n. místo
20	zapadat	→	západ	konverze	-0 /HRAD/	a ~ á	děj	→	abstrakce	n. místo
21	navrátit (se)	→	návrat	konverze	-0 /HRAD/	a ~ á + á ~ a	děj	→	abstrakce	
22	přicházet	→	příchod	konverze	-0 /HRAD/	i ~ í	děj	→	abstrakce	
23	pohybovat (se)	→	pohyb	konverze	-0 /HRAD/		děj	→	abstrakce	
24	odkládat	→	odklad	konverze	-0 /HRAD/		děj	→	abstrakce	
25	zabírat	→	záběr	konverze	-0 /HRAD/	a ~ á + í ~ ě	děj	→	abstrakce	
26	rozdělit	→	rozdíl	konverze	-0 /HRAD/	ě ~ í	děj	→	abstrakce	
27	podvádět	→	podvod	konverze	-0 /HRAD/	á ~ o + d' ~ d	děj	→	abstrakce	
28	odpovědět	↔	odpověď	konverze	-0 /KOST/		děj	→	abstrakce	
29	pomoci/pomoct	↔	pomoc	konverze	-0 /KOST/		děj	→	abstrakce	
30	vládnout	→	vláda	konverze	-a /ŽENA/		děj	→	abstrakce	
31	vraždit	→	vražda	konverze	-a /ŽENA/	d' ~ d	děj	→	abstrakce	
32	odměnit	→	odměna	konverze	-a /ŽENA/	ň ~ n	děj	→	abstrakce	
33	žnout	→	žeň	konverze	-0 /PÍSEŇ/	o ~ e + n ~ ň	děj	→	abstrakce	
34	pracovat	→	práce	konverze	-e /RŮŽE/	a ~ á	děj	→	abstrakce	
35	brečet	→	*breč	konverze	-0 /STROJ/		děj	→	abstrakce	
	DĚJ → AGENS									
1	nařívat se	→	nářiva	konverze	-a /PŘEDSEDA/	a ~ á + í ~ i	děj	→	agens	

2	*(ne)kňoubat se (n. kuba)	→	nekňuba	konverze	-a /PŘESEDÁ/	ou ~ u	děj	→	agens	silně zastřená motivace
3	poplést	→	popleta	konverze	-a /PŘESEDÁ/	é ~ e	děj	→	agens	
4	pobýt (pobudovat)	→	pobuda	konverze	-a /PŘESEDÁ/		děj	→	agens	zastřená motivace
5	obejít	→	obejda	konverze	-a /PŘESEDÁ/		děj	→	agens	
6	vošlapat	→	vošlapa	konverze	-a /PŘESEDÁ/		děj	→	agens	
7	nezdobit	→	nezdoba	konverze	-a /PŘESEDÁ/		děj	→	agens	
8	(darmo)šlapat	→	darmošlap	konverze	-0 /PÁN/		děj	→	agens	
9	bloudit	→	bloud	konverze	-0 /PÁN/	ď ~ d	děj	→	agens	zastřená motivace
	DĚJ → PRODUKT DĚJE									
1	napisat	→	nápis	konverze	-0 /HRAD/	a ~ á	děj	→	produkt děje	
2	dopsat	→	dopis	konverze	-0 /HRAD/		děj	→	produkt děje	
3	předepsat	→	předpis	konverze	-0 /HRAD/		děj	→	produkt děje	
4	vzdychat	→	vzdech	konverze	-0 /HRAD/	y ~ e	děj	→	produkt děje	
5	hromadit	→	hromada	konverze	-a /ŽENA/	ď ~ d	děj	→	produkt děje	
6	mlít se	→	mela	konverze	-a /ŽENA/	o ~ e	děj	→	produkt děje	
7	zapovědět	→	zápověď	konverze	-0 /KOST/	a ~ á	děj	→	produkt děje	
8	psát (psán)	→	psaní	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	děj	→	produkt děje	dopis, zpráva, list

	DĚJ → ENTITA									
1	ze stč. mehnúti (nemehl)	→	nemehlo	konverze	-o /MĚSTO/		děj	→	entita	silně zastřená motivace
2	*pomést (pometl)	→	pometlo	konverze	-o /MĚSTO/		děj	→	entita	
3	*potrhout (potrhl)	→	potrhlo	konverze	-o /MĚSTO/		děj	→	entita	
4	potěšit (potěšen)	→	potěšení	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	děj	→	entita	osoba působící radost
	DĚJ → UDÁLOST									
1	pohřbít	→	pohřeb	konverze	-0 /HRAD/	0 ~ e	děj	→	událost	
	STAV → ABSTRAKCE									
1	čekat (čekán)	→	čekání	konverze	-í /STAVENÍ/	n ~ ň	stav	→	abstrakce	
	KONVERZE A → S									
	VLASTNOST → ENTITA									
1	znejmilejší (adj.)	→	znejmilejší (subst.)	konverze	-í /PRŮVODČÍ/		vlastnost	→	entita	
2	cestující (adj.)	→	cestující (subst.)	konverze	-í /PRŮVODČÍ/		vlastnost	→	entita	
3	vandrovní (adj.)	→	vandrovní (subst.)	konverze	-í /PRŮVODČÍ/		vlastnost	→	entita	
4	mužský (adj.)	→	mužský (subst.)	konverze	-ý /HAJNÝ/		vlastnost	→	entita	
5	mrtvý (adj.)	→	mrtvý (subst.)	konverze	-ý /HAJNÝ/		vlastnost	→	entita	

	VLASTNOST → ABSTRAKCE									
1	horký	→	horko	konverze	-o /MĚSTO/		vlastnost	→	abstrakce	
	PREFIXÁLNÍ TRANSFLEXE									
	ČÁST → CELEK									
1	střecha (n. při střeše)	→	přístřeší	prefixální transflexe	pří- + -í /STAVENÍ/	ch ~ š	část	→	celek	
	CELEK → ČÁST									
1	město (n. na městě)	→	náměstí	prefixální transflexe	ná- + -í /STAVENÍ/	t ~ t'	celek	→	část	
	ABSTRAKCE → ABSTRAKCE									
1	síla (n. na sílu)	→	násilí	prefixální transflexe	ná- + -í /STAVENÍ/	í ~ i	abstrakce	→	abstrakce	